NEMZETI NŐNEVELÉS

KIADJA

AZ ERZSÉBET-NŐISKOLA POLG. ISK. TANÍTÓNŐKÉPZO TANARI TESTÜLETE.

BERTA ILONA KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

Dr. VÁSONY LAJOS.

XXXVI. ÉVFOLYAM. 1915. VI. FÜZET.

Junius.

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

TARTALOM.

		Lap
I.	Szalai Barkóczy Krisztina. Berta Ilona	225—236
II.	A nyelv eredete. Horger Antal	237—248
III.	**Külföldi lapszemle.** Frauenbildung. Dr. Schmidt Mária	249—252
IV.	**Nőnevelési szemle.** A fóti községi segítő és népjóléti bizottság. — Csery Krisztina emlék-alap. — Az állami Erzsébet-Nőiskola jelentése. — Olvasóinkhoz	253—259
V.	**Irodalom.** Az iparoktatás az 1912—1914. években. — *Baranyay József:* A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története. — *Kozma Andor:* A katona a magyar költészetben. — *Császár Ernő:* Madách: Az ember tragédiája. — *Milotai Gáthy Barnáné Völgyi Alice:* Auto-analitikus módszeres vezérkönyv az elemi iskolák számtantanításához	260—263
VI.	Pályázati hirdetés	264

☛ *Tisztelettel kérjük folyóiratunk t. előfizetőit s* ***az iskolákat és egyesületeket,*** *melyek folyóiratunkat járatják, hogy az előfizetési pénzeket* ***egyenesen kiadóhivatalunkba (István-út, Erzsébet-Nőiskola)*** *szíveskedjenek küldeni. A közvetve beküldés által az úgyis csekély előfizetési díj jelentékenyen megkevesbedik. Reklamációkat* ***díjtalanul*** *csak a füzet megjelenését követő hónapban teljesítünk. A folyóirat régi évfolyamai még kaphatók a kiadóhivatalban.*

A „*Nemzeti Nőnevelés*“ megjelenik (az iskolai nagy szünet idejét kivéve) havonként három nyomott ívnyi terjedelemben.

Előfizetési díj: egész évre 6 kor.

Tanítónőknek és tanítónőjelölteknek 4 kor.

Csak egész évre nyitunk előfizetést; de az előfizetési összeg két részletben való lefizetését is elfogadjuk.

☛ **A szeptemberi címváltozások bejelentését kérjük.**

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., István-út 93.

NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXVI. ÉVFOLYAM. 1915. JUNIUS. VI. FÜZET.

SZALAI BARKÓCZY KRISZTINA.

Öt esztendővel ezelőtt — 1910 — öt rövid esztendő! és mintha egy örökkévalóság választana el tőle bennünket —! egy rendkívül érdekes, értékes munka jelent meg a könyvpiacon Takáts Sándor történetírónk tollából — *Szalai Barkóczy Krisztina* — néven, amely e kiváló nagy-asszonyunk *élet- és lélektörténetét* ritka hűséggel állítja szemünk és lelkünk elé.

A bevezetésben, amelyet a történetíró az életrajz elé ír, azt a főgondolatot fejtegeti, hogy szedjük számba nemzeti értékeinket minden téren, járjuk be a multak útjait és ne sajnáljuk a fáradságot mi, akikben a honszerelem lángja égten ég, hogy bevilágítsunk elmult idők kincsesbányáinak mélységeibe és kiemeljük onnan a jelennek oly szükséges *nemzet-erkölcsi értékeket.*

Szinte lemondó szívvel szemléli a nemzeti lélek megfogyatkozását a családban, a társadalomban, a politikai élet küzdőterén — a mult tiszteletének pusztulását — aztán egyszerre erőt merít az ezeréves mult tanulságából és ezt mondja szinte jóslatszerűen:

«A vigasztaló csak az, hogy máskor is voltunk már imigyen! Nem egyszer úgy tetszett, hogy a nemzeti élet világossága nálunk örök sötétségre fordult. De megint csak fellobbant a kialudtnak hitt világosság.

Ki tudja, valami *újabb rázkódás* nem teremt-e ismét *nemzeti visszahatást* nálunk? egyesítvén mindazokat, akik ma a nemzeti erő gyöngítésén dolgoznak s akik ma a nemzeti élet és műveltség romjain akarnak új világot teremteni?»

Valami újabb rázkódás! Szinte mindnyájan éreztük, hogy *válság* előtt állunk, hogy az Úr büntetni készül, sujtani és felemelni!

A mult és a jövő találkozási helyén, amelynek *jelen* a neve, ott áll a történetíró és áttekintvén a két messzeséget, a *magyar nőre* gondol, mint e nemzet védő szellemére, érző, őrző angyalára. Honunk szebb lelkű leányai ihletik meg és könyvet ír *Szalai Barkóczy Krisztináról*, akiben összpontosítva látja a nemzetfenntartó erőket s akiben ezeket az erőket éppen a szenvedések és küzdelmek emelték hősi lelki magaslatokra.

Ezer levele maradt fenn e szebb lelkű asszonynak, melyet az ő forrón szeretett urának, Károlyi Sándornak küldött leginkább a táborba. E levelek híven visszatükrözik azt a benső, erővel teljes lelki életet, amely e kiváló asszonynak sajátja. Nemcsak érzelmi életet él, bár ez is gazdag, mély és magas színvonalú nála, hanem ritka megértést árul el minden iránt, ami az egyént és a családot társadalmi tényezővé és nemzeti értékké, nemzeti taggá formálja át. A történetíró azt írja e levelekről, hogy ezek *köztörténetünknek nemcsak legőszintébb, de egyúttal legbecsesebb forrásai is.*

Öt évvel ezelőtt is nagy hatást tett reám Takáts Sándor könyve, de nem is álmodtam akkor, hogy néhány év mulva a teljes aktualitás erejével fog hatni lelkemre s hogy a nemzetünk és egyéni életünk körülményeiben beállott nagy változások szinte a csodával határos gyorsasággal és erővel kötik jelenüket hozzá az elmult időkhöz. Akkor csak olvastam, ma átélem Szalai Barkóczy Krisztina élettörténetét; akkor csak könyv volt és művészi kép, ami előttem állott, most mindent átértek és átérzek e kiváló nő életében — és *nemzetem életében* is!

Tagadhatatlan, hogy e mai háború rettenetes erejével feltárja előttünk nemzeti mivoltunkat és fajunk ezeréves küzdelmének megértésére és megbecsülésére indít és ostromol. Most, amikor még csak a nagy veszteségeket látjuk, vérző szívvel és könnyes szemmel, most még korai volna arról elmélkednünk, hogy mit változtat meg rosszra, jóra *a nemzeti egészre* nézve

e háború, mint ható erő. De azt már ma is elmondhatja minden gondolkozó ész és szív, hogy nemzetünk multja, a mely telve hasonló áldozatos küzdelemmel, *élővé* lett reánk nézve, hogy a mult tanításai beleszólnak jelenünk nehéz perceibe, eseményeibe, eredményeibe és irányítanak, vezetnek bennünket!

Nekünk pedig, magyar nőknek a mult *nagy asszonyait* kell lelkünk elé idézni. Testvéri kapcsolatokat keresni velük; nagy szeretettel vigyázni, figyelni életük mozzanatait; belehelni, befogadni cselekedeteik indítékait és tisztelettel csüggni szenvedéseiken, amelyeket oly hősi erővel viseltek. Mi nők, akik távolmaradunk természetszerűen, Isten akaratából a tényleges harci küzdelmektől — «*az érdekek harcától távolabb*» — óh halljuk, hallgassuk, értsük meg az *Égi szót!* amelyet most a mult útján küld el nekünk az Úr!

Az a kiváló nő, akinek élet- és lélekrajzát meg kell ismernünk vigasztaló Geniusza volt urának, családjának, nemzetének, női hivatása teljes megértésében. Szándékosan beszélek *élet- és lélektörténetről*, mert voltaképpen kettős életet él a mi nagyasszonyunk. Az egyiket otthon lekötött várakozásban és nagy erős kötelességek teljesítésében, munkában; a másikat ott ura mellett a harcok mezején hazája védelmében, az esélyek izgalmában. Az esze, ítélete, józansága arra inti, tanítja, hogy neki most kis dolgokban kell a nagyot keresni és az anyagi javakat gondozni; a szíve szerelme pedig látóvá teszi, amely áttöri a messzeséget és ura és a hadsereg minden mozdulatát figyelni készteti. Mintha lelke elszakadna egy-egy időre a testi hüvelytől és ott lebegne, szárnyalna, őrködne a fölött, akit szeret s aki folyton veszedelemben van.

Nem lehet nekem célom, hogy Szalai Barkóczy Krisztina életének részleteit ismertessem, csak a figyelmet szeretném reá irányítani, mert szükségünk van erősítésre. Csak a nevezetesebb levelekből óhajtok idézni és kapcsolni hozzá néhány gondolatot.

*

Barkóczy Krisztina Szalai Barkóczy György bárónak és Koháry Judithnak leánya volt. Élete azokba az időkbe esik,

amikor nemzetünk alkotmányának és szabadságának védelmében annyi vért ontott, amikor a labanc és kuruc táborra oszlott magyarság az egymás ellen intézett véres támadásokban megtizedelte önmagát és pusztította a nemzeti vagyont.

A gyermek és a serdülő leány lelkére mélyen hatnak e komoly, nehéz idők és gondolkozóvá, nemesen érzővé, istenfélővé teszik. 1687-ben Károlyi Sándor báró felesége lesz, akinek később az a nagy misszió jut osztályrészül, hogy nemzetét a szatmári békében királyával újra egyesítse.

Valami különös, érdekes, nagy tanítás rejlik e dúsgazdag házaspár egész életében, de különösen házasságuk első felében. Ma megértjük, tegnap még alig jutottunk el ennek átértéséhez. Mérhetetlenül gazdagok és mégis szegénységgel küzdenek s mégis megesik, hogy tíz forintot sem tudott szerezni! Mit ért a sok föld, ha hiányzott a munkáskéz.

Mintha a Gondviselés kiválasztotta volna Barkóczy Krisztinát, hogy korán elfordítsa tekintetét a földi kincsek szerelmétől. Óriási birtokuk folytonosan ellenség támadásának kitéve, az *alkalmatlan emberek miatt nagy nyomorúsággal és fogyatkozással küzdve* — mint ő maga írja; valósággal szegénységet és nélkülözést szenvedve a gazdagság közepette — mily különös Istenlátogatás! — Mily kézzel megfogható, lelket átjáró tanítás, hogy ime a mulandó anyagi dolgok nem igaz értékei az életnek! hogy vannak becsesebb javak: a házastársak tisztelő szerelme, *hűsége* egymás iránt, a gyermek édes gőgicsélő szava, a családi kör szentsége s magának az élet értékének — amely folyton a legnagyobb veszedelemben van — meglátása. Hiszen minden nap ajándék, amelyért hálát kell adni a jó Istennek! Ez a nagy tanítás avatja e fiatal nőt érző lélekké és erős jellemmé.

A külső dolgok felett a hadi *szerencse* a döntő. Fortuna szekere brutálisan átgázol mindenen és uralkodik; de a lelki élet, a *boldogság* ereje nem az ő hatalmi körébe tartozik, ezt korán megtanulja a fiatal nő. A *nagy kötelességek, a nagy felelősség, az istenfélelem és a szenvedés hősi átérzése* kialakulnak lelkében és ezernyi levélben és ezernyi jócselekedetben áradnak

a világ elé. Egymástól hosszú időkig, évekig távol! Ekkor a szeretet a hitnek forrása lesz és a hit a szeretetből táplálkozik.

A hit! Tisztelettel mondjuk ki, írjuk le ezt az isteni eredetű szót! Embereken kezdjük gyakorolni, a velük való benső kapcsolatot jelenti és aztán magasabb rendeltetése lesz, áttör az anyagon és csak lelki, szellemi, érzelmi felséges kapcsolatot jelent az Urral, az Istenséggel.

«Csak amikor neked, Jehova, szolgáltam,
Akkor elégedtem meg és megnyugodtam.»

Barkóczy Krisztináról feljegyzi a történetíró, hogy egyházának, a katholikus egyháznak, hűséges, engedelmes, mondhatnám, rajongó szívű gyermeke volt; de ugyanakkor hozzáteszi, hogy a *felebaráti szeretet*, ez a csodálatos isteni erő, oly forró buzgóságban élt szívében, hogy önkénytelenül is magához ölelt minden szenvedőt és lelke kiengesztelődött a másvallásúak iránt. Ha szenvedőt látott, nem kérdezte, melyik oltárnál áldoz, melyik oltárnál imádja Istenét, csak azt érezte, hogy neki segítenie kell, mert «Szeresd a te Uradat, Istenedet minden erődből és felebarátodat úgy, mint tenmagadat».

«*Irásban olvastam a szeretet erejéről* — mondja egyik szép levelében — *ki az erőseket és a bölcseket is meggyőzi.*» Szerette embertársait és a nyomorúságban nem ismert az emberek között különbséget.

Megható szavakkal írja le a kolduló szegénység nyomorúságát: «Fáj a lelkem nagy nyomorúságokon. Dolgoznának s nincs mit. A magam életét (gabonáját), akit még lábon értek, odaadtam; de abbul, ha mind odaadnám, sem sok volna s így csak mi sem jut. Irtam mindenfelé jóakaróinknak; dolgot magam szereznék nekik. Én innét csak a nagy inséget írhatom, Szivem, Bereg-Ugocsa vármegyében s a Szamos közt éhhül hogy szintén nem halnak. Három-négy falut feljárhatok, sem találok egy csirkét pénzen, olyan Istenostora rajtunk.»

Alább meg ezt mondja:

«Nem hiszem, hogy ők maguk úgy búsulnának életükön,

mint én. Nehéz a lelkemnek, hogy nem segíthetem úgy, mint kellenék.»

Szenvedést okoz neki, hogy nem törölhet le minden könynyet és nem nyugtathat meg minden éhezőt. A *szeretet pajzsa*, ahogyan őt a nép elnevezte, oltalmába fogadja a szegény német rabokat is, mert a szíve csodálatosképen minden szenvedést átérez. «Mikor elvitték a *német rabokat* — írja az urának, a Szívének, ahogyan őt állandóan nevezi — mindazoknak s mind, aki itt maradt s akinek szükséges volt, inget adtam és pinzt is. Amint hogy maguk is azt mondták, hogy a dolgot ugyan meg kell tenniök, de másként nem volt semmi rövidségök, *sőt nem is úgy voltak, mint rabok.* Erősen mondták, hogy odabe is megbeszélik.»

De azért mindenekfelett mégis csak az ő kiválasztott népét, a *magyart* szerette legjobban. «*Emberséges magyar asszony*-számba tartja magát, aki hűségesen kitart a nemzeti nyelv, nemzeti viselet, nemzeti szokások, erkölcs mellett, aki azt tartja és írja: «hogy *az bécsi lakás elfelejtetni szokta az emberrel a hazáját.*»

Megérti és életével tolmácsolja azt a nagy és igaz gondolatot, hogy csak akkor méltó egy főúri magyar nő a haza nyujtotta sok kiváltságnak élvezésére, ha minden cselekedetében kifejezésre juttatja *magyar* voltát. «Jobb az mi földünk, mint az jött-ment.» Kölcséry Sámuel tudós doktort ezer német doktorért sem adná, mert «*magyarosan kúrál*». Milyen boldog, mikor az idegen urak és asszonyok között egy olyan generálisnéra talál, aki az úriasszonyokkal való társalkodás kedvéért megtanul magyarul. Szereti és terjeszti a magyar könyvet, irodalmat, históriát.

Szereti fajunk büszke egyenességét. Saját magáról is azt írja, hogy soha «*kétszínű kötést nem viselt*». Szereti a magyar észjárás eredetiségét, amelyet nyelvünk oly sokféleképen tükröz vissza s ő maga is oly fordulatosan, érdekesen, eredetien kifejez. Szereti a magyar erkölcs érintetlen tisztaságát és mikor az ura holmi szörnyű bécsi casusokat ír neki, azt válaszolja boldogan: «az a bolond magyar fel sem tudja azokat gondolni».

Károlyi Sándor különben szinte hódolattal ír a feleségének,

de nem is lehet máskép írni egy ilyen asszonynak. Kiváló értelme és éleslátása oly természetszerűvé teszi, hogy az ura vele minden gondolatát, tervét közölje, sőt fontos dolgokban tanácsát kérje és erkölcsi felsőbbsége önkényt kiváltja a férj, a férfi lelkéből a legtisztább hódolatot.

Pedig a tréfát szereti és a humort nagyon élvezi. Az 1698. évben például, amikor Károlyi hosszabb ideig Bécsben tartózkodik és megírja a legújabb híreket, köztük azt, hogy milyen jó szállása vagyon és szép dámák vannak körülötte, Barkóczy Krisztina így válaszol:

«Az én kedves és édes uramnak, tekintetes és nagyságos Károlyi Sándor uramnak, őkegyelmének. Sok jókkal áldja meg Isten kegyelmedet, édes szívem, szívből kívánom! Kegyelmed leveleit, édesem, kettőt egyszersmind, szeretettel vettem. Már négy jött kezembe, úgy gondolom az enyém is már az ötödik. Értvén, szívem, az kegyelmed egészségét, azon szívesen örülök, ugyanis abban lehet vigasztalásom, ha kegyelmedről örvendetes hírt érthetek. Semmi új hírt nem írhatok kegyelmednek szívem, hanem Ugocsába és Beregbe is nagy bujdoklással laknak az németek. A szüretet is bajosan viszi az ember végbe miattok az szőlőkben. Kárándy uram jelenté, hogy írnék kegyelmednek szívem, az budai pusztaságra útját ne vegye, mivel az tolvajok igen megfelesedtek. Értem, szivem, kegyelmed leveléből, hogy micsoda szállása vagyon s dámák is bőven vannak! Én pedig azt bánom, hogy az kavallérok igen erre járnak s néha udvaroskodnak is.»

Mikor Károlyi megírja neki, hogy kénytelen magát a német szó tanulására adni, ezt válaszolja:

«Az német szót, szívem, úgy tanulja kegyelmed, hogy úgy ne járjon, mint Domahidy Miklós uram, ki mikor a török szót tanulta, eltörte volt a lábát. Kiről verseket is csináltak volt.»

Később meg, mikor Károlyi az udvarnál németül beszél jóféle tiszaháti kiejtéssel, ezt írja neki: «Értem, szívem, hogy az felséges császárné s az dámák kacagásra indultak az kegyelmed német szaván! Bár diákul felelt volna inkább. Azt tudta

kegyelmed, édesem, a fejedelemasszonnyal beszél németül? Nagy bátorság volt!»

Mikor az ura egy alkalommal azt írja, hogy visszavonulóban van a német elől, a felesége meg ezt írja neki: «Én, édes lelkem csak megijedtem, hogy ránk hajtja a németet».

Egyik talizmánja, ami az ura tisztelő nagy vonzalmát és hódolatát olyan épen és egészségesen megtartja számára, az a föltétlen nagy *bizodalom*, amellyel iránta viseltetik. Soha egy pillanatra sem sérti meg kicsinyes, féltékenykedési okból azt az esküt, amelyet kölcsönösen tettek egymásnak. Szentségnek tekinti a házasságot, olyan szerződésnek, amelyet nemcsak ember köt az emberrel, férfi a nővel, hanem az ember köt az Istennel! Újra meg újra meghatja az urát szívének megbocsátó erejével, haragot nem ismerő jóságával, nagy szerénységével és okosságával. Az az úgynevezett boldogság náluk igazán az egész életen át növekedőben, emelkedőben, erősödőben volt.

Barkóczy Krisztina igazi ereje, lelki nagysága a kuruc időkben bontakozik ki egész teljességében. A Rákóczi-féle szabadságharcnak a szó igaz értelmében egyik tényezője volt ő! Levelei híven elmondják, mi indította arra, hogy minden családi hagyomány ellenére — a Barkóczyak és Kohányak mindig aulikusak voltak — egész szívével a kuruc ügy mellé álljon, mind végig kitartson és mi indította őt arra, hogy végre megnyugodjék a szatmári békekötésben fájó szívvel, mint kényszerhelyzetben.

A magyar *népet*, mint mondtuk ismerte, szerette, tisztelte, vele folytonosan érintkezésben volt és közvetetlen módon, tapasztalásból, a velük való törődés útján látta és értette meg azt a végtelen nyomorúságot, szegénységet, amellyel a két ellenségtől kifosztott szegény népünk küzködött. Nagyon szenvedett emiatt s nagyon vágyódott arra, hogy segíthessen. Minden levele — mind az ezer — megemlékezik a nép nyomoráról és arról a lelki nyomorról, amelyet az érez, aki nem tud rajtuk segíteni. Ez a vágy, hogy ütött a segítség órája, hogy most itt az idő, amikor a főúri osztály és a nép egyformán meggyűlölte a hatalmi igát, és találkozik abban, hogy egyesült erővel végre megszabaduljon

tőle, ez avatja őt a kuruc ügy törhetetlen, hívő, lelkes — mondhatnám — katonájává, mert hiszen ő is fegyverbe állította nem egyszer az ura helyett váraiknak egyikét-másikát.

Nagy önállóságát, ítéletének biztosságát és gondolkozásának eredetiségét, határozottságát mutatja, hogy mikor átadja Károlyvárát az ostromló kuruc seregnek, illetve Bercsényinek, — mikor a kuruc ügy mellé áll, az ura nincs mellette, sőt Károlyi még nem is határozott akkor, milyen állást foglaljon el. De Bárkóczy Krisztina már tudta, mit tegyen, mert a *szíve* tanácsolt, és hitt abban, hitte, hogy a föld népének éhező nyomorán segíteni *kell* és nem ingadozott.

Érdekes az, hogy milyen messze néz és lát, mikor ez az elhatározás megérlelődik benne. Nem pillanatnyi kényszer alatt, hanem erős meggyőződés alapján cselekszik, mert hiszen, ha még sikertelen lesz is a magyar nép szent és jogos háborúja, még akkor sem hiába történik, akkor is csak *erőt* jelent a jelenben és erőnek forrása lesz a jövőben. Alkalma van közvetlen közelből látni a dolgok fejlődését. Magával a nagyságos fejedelemmel gyakran érintkezik, tárgyal, egyes, valóban kényes kérdésekhez hozzászól, mert megkérdezik — és irányít. Látja a kuruc hadak nagy hibáit, bűneit és az ebből származó nagy veszedelmet. Meggyőző erővel mondja erre vonatkozóan:

«Megvallom, nem kevés megháborodott elmével és búsulással voltam kegyelmed 17. március (1704) írott levelére nézve. De már csak azon nyugtattam meg elmémet, hogy az Isten úgy akarja maga munkáját végbevinni, hogy ne tulajdoníttassék emberi erőnek, amint hogy Szathmár alatt lévén még eleinten a méltóságos fejedelem, sokszor úgy eloszlottak a hadak, hogyha az Isten meg nem gátolta volna az ellenséget, rájok (t. i. a kurucokra) jövén, emberi mód szerint oda lettek volna.

Ennek az istentelen magyar nemzetnek sok gonoszsága is ijeszt sokszor! De talán az Isten talál egynehány igazat, akiért megkegyelmez! Én azért — édes szívem a kilencvenedik zsoltárral bíztatom magamat, hogy Isten szerencséssé teszi kegyelmed munkáját, s magát is megtartja, minthogy tudom, hogy a

közönséges haszonért (közjóért) követi munkáját s *az nyomorult szegényeken való szánakozás vitte erre s azoknak szabadulásáért kíván fáradni az igaz ügy mellett.*»

Az ő szemében, az ő lelkében a nemzeti felkelés csak akkor igaz ügy, ha a szegénység szabadulása érdekében történik. Önkénytelenül eszembe jut és gyakran eszembe jut Barkóczy Krisztinával kapcsolatban Madách jellemzése a nőről, aki mindent a szíven át ért meg és a szíven át éreztet meg a férfivel.

«Szíveden keresztül — mondja Ádám, a faraó, Évának — a jajszó fejembe csap s úgy érzem, a világ kiált segélyt.»

Olyan világosan rámutat Barkóczy Krisztina példája is arra, hogy férfi mellé azért vezérelte oda a nőt a Gondviselés, hogy együtt fejtsék meg az élet nagy kérdéseit és együtt feleljenek reá az ész és a szív összhangjában.

Mikor két levelet kap egyszerre az urától — győzelemről és veszteségről, ezt írja neki feleletül:

«Az elsőt örömmel olvastam, a másik bezzeg megszomorita. Mindazonáltal edes szívem, az mely Isten elkezdette dolgainkat csodálatosan folytatni, jó reménységgel csak szolgáljuk, megsegít; ha szintén elvegyíti is az örömet szomorúsággal.»

Aztán mindig világosabban látja, hogy a kuruc ügynek legnagyobb ellenségei a magyar faj hibái, az engedetlenség, fegyelmezetlenség, a hirtelen bizakodás, a túlzott mérlegelése sikernek és sikertelenségnek.

«Az Istenért, édes szívem, zabolába tartsa kegyelmed azt az irtóztató káromkodást, meg ne engedje a veszekedést, káromkodást, korcsmáskodást! Az Isten — szívem — miattok ostort hoz az emberre! Az hegedűsök, édesem, talán lelnek helyt magoknak, minthogy most nincs ideje. Az hadi muzsika díszesebb, olyanra költsünk, kinek jobb hasznát vehetni.»

«Édesem, kérem szeretettel kegyelmedet, az Istenért a káromkodó szitoktul őrizkedjék; az *szófogadatlanok közt, elhittem, nehéz magát megfogni* s talán nem is volna oly iszonyú vétek, mint más alkalmatosságban, de hogy kegyelmed fő ember,

másoktól is tiltania kell, mert abból rossz példát vesznek és nem is büntetheti aztán. *Tudom, nehéz megállani, de erősebb az, aki magát meggyőzi, mint aki erős városokat győz meg!*»

A leveleit rendesen így írja alá: igaz hitvestársa — és méltán. Aki ilyen teljesen és irányítóan átéli az ura életét, az méltóan használta ezt a jellemző kifejezést. Hiszen ha tovább nem is haladunk Barkóczy Krisztina életének és lelkének elemezésében, átérthetjük mindnyájan a mondottak alapján is, miért üdvös és hasznos és felséges az a tanítás, melyet ő nekünk jelent! Mert világosan megmutatja, mi a nő helyzete férjével, családjával, hazájával, népével, nemzetének szokásaival, nyelvével stb. stb. szemben? A női lélek örök hivatása nagy és benső érdeklődéssel kísérni mindent, ami családját, hazáját érinti, érdekli, ami azzal szorosan összefügg! Lélekkel, forró szerelemmel átölelni, átformálni mindazt, amihez ő hozzátartozik — önmagát teljesen átadni másokért és áldozó szívvel szolgálni a jó ügyet. És sohasem fáradni bele a szolgálatba és a szeretetbe!

Egy életet élt így át a mi nagyasszonyunk. Hiszen arról nem is beszéltünk, hogy mint édesanya mit szenvedett, mit áldozott! Fiacskája, Ferenc, akkor születik, mikor az ura a táborban, nagyobbik fia, a beteges László, akkor hal meg, mikor az ura a táborban, sem a keresztelőn, sem a temetésen nincs jelen az atya, egyedül kell elviselni az anyának az örömet és a mérhetetlen szenvedést. Gyermekeivel oly gyakran menekülésre előkészülve, remegve értük, remegve a férjért és a hazáért — siratva a népet és mindig komoly, nagy kötelességek, elhatározások között élni — ez volt sorsa, betöltötte híven! Erőt adott hozzá a hit és a még ennél is hatalmasabb erő, a *Szeretet!*

*

«Ha embereknek vagy Angyaloknak nyelveken szólnék is, *a szeretet* pedig nincsen énbennem, ollyá lettem, mint a zengő érc és a pengő cimbalom.

És ha jövendőt tudnék is mondani és minden titkokat és

minden bölcsességet tudnék is; és ha egész hitem volna is, úgyannyira, hogy a hegyeket elvinném helyekről, ha szeretet nincsen énbennem, semmi vagyok.

És ha minden marhámat a szegények tápláltatásokra költeném is, és ha testemet a tűzre adnám is, ha szeretet nincsen bennem, az nem használ nékem.

A szeretet hosszútűrő, kegyes; a szeretet nem irígykedik, a szeretet nem cselekszik álnokul, nem fuvalkodik fel.

Nem cselekszik éktelenül, nem keresi csak az ő maga hasznát, nem gerjed hamar haragra, nem gondol gonoszt.

Nem örül a hamisságnak, örül pedig az igazságnak.

Mindeneket elfedez, mindeneket reményl, mindeneket eltűr!

Azért most megmarad a hit, a reménység, a szeretet, ez három; ezek között pedig legnagyobb a *szeretet!*

Berta Ilona.

A NYELV EREDETE.*

Az életnek és halálnak s a jónak és rossznak kérdései után talán az emberi beszéd eredetének kérdése a legrégibb mindazon problémák között, melyek az emberiség gondolkozó részének elméjét valaha foglalkoztatták. Mindenesetre azonban a legrégibb problémák egyike ez, s hogy nem a legkönnyebbek egyike, azt sejthetjük már abból is, hogy bár évezredek óta a gondolkodók legkiválóbbjai fáradoztak megoldásán: a tudományos kutatás még ma sem tudott erre vonatkozólag föltétlenül kielégítő és megnyugtató eredményre jutni.

Ha most röviden végig akarunk tekinteni az idetartozó kérdések során — mert úgy szokott ez lenni rendesen: egy hevesen vitatott kérdésből idővel a kérdéseknek egész szövedéke válik — akkor először is azzal kell tisztába jönnünk, hogy vajjon csak *egyetlen egy* ősnyelvnek eredetét (monogenesis) kell-e megmagyaráznia a nyelvtudománynak vagy *többét* (polygenesis)? Más szóval: egyetlen egy nyelvből származott-e valamennyi ma ismeretes élő és holt nyelv, vagy pedig több nyelv keletkezett-e egymástól függetlenül a föld kerekségének több pontján, amelyekből aztán évezredek hosszú-hosszú során át a ma ismeretes nyelvek keletkeztek?

Hosszú évszázadokon keresztül, valószínűleg a bibliának az emberi *nem* egységes eredetére vonatkozó tanításának hatása alatt, az a nézet volt leginkább elterjedve, hogy az emberek eredetileg mind egy nyelven beszéltek, hogy tehát csak egy

* Mutatvány a szerzőnek «A nyelvtudomány alapelvei» című munkájából. Ismertetését l. a «Nemzeti Nőnevelés» január-februári füzetében.

ősnyelv volt vala, miként egy ősi emberpár. Egyes zsidó bibliamagyarázók és keresztény egyházatyák ritka egyértelműséggel azt hirdették, hogy ez a nyelv csakis a biblia szent nyelve, a héber lehetett. S ez a hit az ő részükről elvégre is érthető. De akkor azon sem szabad megütköznünk, hogy akadt utóbb örmény tudós is, aki az örményt, flamand, aki a flamandot, svéd, aki a svédet és ismét más, aki mást tartott az emberiség ősi, eredeti nyelvének. S akkor az sem éppen olyan kacagni való bolondság, hogy a mi Horvát Istvánunk hite szerint meg magyarul társalgott egymással Ádám és Éva a paradicsomban. De már azon csakugyan csodálkozni lehet egy kissé, hogy még legújabban, 1905-ben is akadt egy olasz tudós, Trombetti Alfréd, aki nagyszabású, komoly nyelvtudományi munkában próbálta bizonyítani, de persze komoly eredmény nélkül, a földkerekség minden nyelvének hajdani egységét.

A modern nyelvtudomány ezzel az egységes ősnyelvvel szemben meglehetősen szkeptikus álláspontot foglal el. Tény az, vagy legalább is minden komoly nyelvész azon a véleményen van, hogy *a nyelvtudománynak mai anyagával és módszerével nem lehet bebizonyítani a nyelveknek hajdani egységét.* Nem lehetetlen azonban, hogy majd valamikor, néhány évszázad mulva, mikor a nyelvtudománynak a mainál jóval gazdagabb és pontosabban átvizsgált anyag s a mainál jóval finomabb vizsgálati módszerek fognak rendelkezésére állani, — csakugyan bebizonyítható vagy legalább is valószínűvé tehető lesz a nyelveknek egyetlenegy ősnyelvből való származása. (Persze akkor sem olyan értelemben, mintha valamely ma is élő vagy legalább ismert nyelvből származhattak volna az összes többiek.) Egyelőre azonban, mint már említettük, teljes lehetetlenség ennek tudományos bizonyítása. Sőt a nyelvészek jórészének véleménye ma inkább az ellenkező irány felé hajlik; bizonyos jelenségek alapján t. i. inkább azt tartják valószínűnek, hogy egymástól térben és időben függetlenül, a földkerekség különféle pontjain s az emberiség fejlődése történetének különféle korszakaiban több ősnyelv keletkezett.

De akár egy, akár több ősnyelvre megy vissza minden élő és kihalt nyelv, még mindig fönnmarad az a nagy kérdés, hogy *milyen okok hozták létre* ezt az egy vagy több ősnyelvet. Sok-sok kísérlet történt már az ősidőktől fogva napjainkig e kérdés megfejtésére, de mindannyi a következő öt csoportba foglalható össze.

Legkönnyebben végezhetünk azzal, amelyet *csoda-elméletnek* lehet elnevezni. Ez különféle népek mithológiai és theológiai rendszere keretében keletkezett s valamely istennek, félistennek vagy emberfölötti erővel bíró hősnek nagylelkű adományozására vezeti vissza az emberi beszéd eredetét. A nyelv keletkezésének kérdése e fölfogás szerint legtöbb esetben azonos az emberiség keletkezésének kérdésével. Vagyis az embert kezével, lábával, lélekző, látó, beszélő stb. képességével, tehát minden testi-lelki jellemző tulajdonságával együtt az Isten vagy valamelyik isten teremtette, még pedig csodás módon, egyszerre, nem pedig évezredek lassú fejlődése folyamán. Legismeretesebb e magyarázatok sorából az ó-testámentomé, amely szerint már az első emberpár is, még pedig a paradicsomban való megteremtése pillanatától kezdve, beszélni tudott s amely szerint a nyelvek mai sokféleségének oka csak az, hogy isten később büntetésből összezavarta az emberek nyelvét, mert Bábelben egy égig érő tornyot akartak építeni.

Kritikát erről a magyarázó kísérletről (s többé-kevésbbé hasonló társairól) nem mondunk, mert a vallásos hittel szemben a rideg kritikának el kell némulnia. Legjobb lesz az ilyen csoda-elméleteket a tudomány körén kívül állóknak tekinteni.

Nem sokkal több jót mondhatunk tudományos szempontból a második elméletről sem, amely a *föltalálás elméletének* nevezhető. Ez először ú. l. a régi görögöknél merült föl, de voltak ennek még a XVII. és XVIII. század angol és francia filozófusai között is hívei. Azt tanította ez az elmélet, hogy a nyelv olyan módon keletkezett, hogy az emberek valamikor, az ősrégi időkben, tudatosan, közös megegyezéssel gondolták ki, állapították meg alkotó elemeit.

Annyit okvetetlenül el kell ismernünk, hogy a nyelvek szó- és szóláskincsének kialakulásában van némi része a szándékosságnak is. Nemcsak az úgynevezett nyelvújítási mozgalmak bizonyítják ezt, melyeknek folyamán néhány írónak buzgósága (vagy mondjuk bár: önkénye) rövid egynéhány évtized alatt sok száz meg száz, sőt ezer meg ezer új, addig nem ismert szóval gazdagítja nemzete nyelvét, hanem kisebb-nagyobb mértékben állandó jelenség ez a nyelvek életében. Napjainkban különösen a technikai tudományok terén tűnik szembe ily szándékos alkotású szavak gyakorisága s a diáknyelvnek és a tolvajnyelvnek sok szava is ilyen eredetűnek látszik. Mindez azonban csak nagyon is részleges jelenség, amely éppen ezért egyáltalában nem alkalmas annak a bizonyítására, hogy az ősnyelv a maga teljes egészében is ilyen módon keletkezhetett. Igaz, hogy az utóbbi századok folyamán akadtak olyan vállalkozó férfiak, akik nemcsak új szavak, hanem egy-egy új nyelv alkotásával is megpróbálkoztak — így gondolta ki pl. a 80-as években Schleyer Márton badeni német lelkész a *volapük*, Zamenhof Lázár varsói lengyel-zsidó orvos pedig legújabban az *eszperantó* nevű világnyelvet —, de föltéve, hogy egy ilyen mesterségesen készült nyelvnek sikerülne csakugyan elterjednie és életben is maradnia (ami azonban egy cseppet sem valószínű): lehetséges egy ilyennek kigondolása és terjesztése az emberiségnek mai fejlett szellemi állapotában, de teljes lehetetlenség annak föltevése, hogy erre az ősember vagy ősembereknek egy társasága, a maga nyelv nélküli, az állatétól nem sokat különböző ősi állapotában is képes lehetett volna. Ma tehát s már régóta, megegyeznek abban a tudósok, hogy a nyelv semmiesetre mesterséges alkotás, hanem csakis természetes alakulás útján keletkezhetett. De hogyan? Ezt igyekeznek megmagyarázni a következő elméletek.

A harmadik a *hangutánzás elmélete*. Azt állították ennek vallói, a görög stoikusok, az újabb korban különösen a német Herder és Humboldt, hogy a szavak természeti hangok utánzása, *onomatopoesis* által keletkeztek (pl. m. *csicsereg*, ném. *klingeln*), vagy legalább is (egyfelől a jelentést, másfelől a hang-

sort kísérő érzelmi hangulatnak bizonyos mértékű közössége alapján) hangokkal való festései voltak a külső és belső észrevételek mineműségének (pl. m. *ákombákom, ballag,* ném. *baumeln, flimmern*). Ez utóbbi jelenséget a közvetetlen hangutánzástól való megkülönböztetés céljából *hangsymbolikának* is szokták nevezni.

Hangutánzóknak érezzük ma kisebb-nagyobb mértékben (ki-ki a maga egyéni benyomása szerint, mert erre nézve kritériumot igazán nem lehet fölállítani) az olyanféle szavakat, amilyenek pl. a magyarban: *kakukk, pitypalaty, fecske, cinege, kuvik, csatt, kotkodácsol, béget, ugat, rí, cseng, bong, kong, sziszeg, zörög, cuppan, csattan, fütyöl, zakatol, sustorog, koccint* stb. Ha azonban az ilyenfajta szavaknak történetét vizsgáljuk, ami ma már elengedhetetlen föltétele bármely magyarázó kísérletnek, akkor nem egyről kiderül, hogy csak bizonyos nyelvtörténeti változások útján nyerték mai alakjukat vagy jelentésüket s hogy *eredetileg* semmi hasonlóság sem volt hangalakjuk és jelentésük között. A *rí* igét pl. úgy eleve talán sokan hajlandók lesznek hangutánzó eredetűnek vélni, holott igen valószínű, hogy valamikor *ren* alakja volt, ebben az alakjában pedig aligha találhatunk valami hasonlóságot a sírás-rívás *í*-féle hangjához. A *fecske* sem kaphatta nevét «fecsegés»-éről, mint sokan gondolják. Először azért nem, mert maga a *fecseg* ige nem régi szó, sokkal fiatalabb nyelvünkben, mint a *fecske* (ez tehát filius ante patrem volna), másodszor meg azért nem, mert finn-ugor rokonai, a finn *pääsky* és votják *peski, poski* sem utalnak hangutánzó eredetre. A mai franciák is hangutánzónak érzik a *ronfler* «hortyogni» igét, pedig ez csak a latin *re-inflare* összetétel nyelvtörténeti folytatása. Éppen így kiderítette az összehasonlító nyelvészet, hogy a lat. *tonitru* «mennydörgés», vagy *susurrus* «das zischen, flüstern», vagy a ném. *Donner* és sok más hasonló sem hangutánzó eredetűek.*

* Viszont nem egy szóban ma már semmiféle hangutánzást sem érzünk, holott a nyelvtörténeti kutatás kimutatta róluk, hogy hangutánzó eredetűek. Pl. *tárogató, cáfol, cafrang, sugár* stb.

Az ilyenféle tapasztalatok tehát bizalmatlanná tehetnek bennünket olyan hangutánzóknak látszó szavakkal szemben is, amelyeknek eredetileg nem hangutánzó voltát nyelvtörténeti adatok hiánya miatt nem tudjuk határozottan bebizonyítani. De ennél is fontosabb az egész elméletet megdöntő ellenvetés a következő.

Minden szó egy vagy több hangból áll, e hangok pedig csak következményei, eredményei, beszélő szerveink artikulációs mozdulatainak. Valamely külső inger (pl. egy leeső vízcsepp vagy egy fecskemadár okozta hang) hallószervünk útján tehát eljuthat tudatunk középpontjába, az agyba s a mozgató idegek segítségével beszélő szerveinknek bizonyos mozgásait is kiválthatja, minek következtében aztán bizonyos hang vagy hangcsoport keletkezik, de egyáltalán nem volna érthető, hogy miért kellene az így keletkezett hangnak vagy hangcsoportnak (pl. *csepp, csicsereg*) okvetetlenül azonosnak lennie a külső inger gyanánt szereplő hangjelenséggel, vagy bár csak hozzá hasonlónak. Lehetséges ugyan, hogy a beszélő szervek artikulációs mozdulatai véletlenül éppen olyan vagy olyanféle hangot eredményeznek, mint amilyen a külső inger volt, de ez az *inger* és *végső eredménye*, azaz egyfelől a szó *jelentése*, másfelől meg a szó *hangalakja* között nem lehet semmiféle közvetetlen *okozati összefüggés*. Az emberi nyelv *első szavai* tehát semmiképpen sem keletkezhettek a hangutánzás célzatával. Az emberiség történetének későbbi korszakaiban, szellemi fejlettségének aránylag már magas fokán, természetesen érthető valamely hangbeli jelenségnek (melynek ismétlése vagy másokkal való közlése szükségesnek mutatkozik) hozzá többé-kevésbbé hasonló hangtestű szóval való kifejezése s kétségtelenül bizonyos is, hogy még ma is folyton keletkeznek ilyen hangutánzó és hanggal festő szavak (németül a szóteremtésnek e módjait közös névvel Urschöpfungnak nevezik), de ez már nem szolgálhat útmutatóul arra nézve, hogy hogyan születtek meg a nyelv keletkezésének mérhetetlenül távoli korában a kezdetleges lelki fejlettségű emberiség első szavai. A szókészlet *legősibb rétegének* hangutánzó eredetét tehát lélektani alapon

lehetetlenségnek kell tartanunk. S ezt megerősíti az a körülmény is, hogy a hangutánzó természetűeknek vélhető szavak legnagyobb részéről nyelvtörténeti úton bizonyítható, hogy aránylag nagyon fiatalok. Bizonyára nem véletlenség pl. az, hogy a magyar nyelv ilyen hangutánzó (hangfestő) szavai közül eddig egyetlenegynek sem lehetett kimutatni finn-ugor eredetét. Ezek tehát valószínűleg mind csak a magyar nyelv külön életében keletkeztek. Nagyon közel áll ehhez a negyedik, *az indulathangok elmélete*, melynek különféle árnyalatait az ókorban a görög epikureusok s a római Lucretius Carus, a XVIII. sz.-ban Rousseau s a mult század második felében olyan neves tudósok, mint Müller Miksa, Geiger Lázár és Noiré Lajos hirdették. Eszerint a nyelv olyan módon keletkezett volna, hogy az ősember egyes személyek, tárgyak vagy cselekvések láttára véletlenül vagy valamely lelki inger hatása alatt kiejtett egy-egy hangot vagy hangcsoportot, melyek aztán az illető személlyel, tárggyal vagy cselekvéssel tartósan társultak. A szó alakja és jelentése között tehát e fölfogás szerint nem kereshető okozati összefüggés (mint a hangutánzó elmélet föltevése szerint), a közöttük levő kapcsolatot tisztára véletlen körülmények létesítették.

E magyarázat támogatásául sokszor hivatkoztak arra, hogy a kis gyermek még beszélőkora előtt számos artikulálatlan, majd artikulált hangot ad, aztán egy-egy ilyen hangot vagy hangcsoportot állandóan bizonyos fogalmak kifejezésére használ s így valóságos nyelvet teremt magának, az úgynevezett gyermeknyelvet, melyet később, környezete nyelvének megtanulása után, lassankint ismét elfelejt. Azt állították, hogy éppen ilyen módon keletkezhetett az ősember nyelve is. Ámde a gyermeknyelv tüzetesebb tanulmányozása közben kétségtelenül kiderült, hogy az ilyen hangoknak vagy hangcsoportoknak a fogalmakkal való összekapcsolása nem a gyermektől, hanem a környezetében levő fölnőttektől származik. (Ezért tulajdonképpen *dajkanyelv* volna a helyes elnevezése.) Mivel tehát eszerint a gyermek nyelvét nem maga a csekély lelki fejlettségű gyermek alkotja, hanem a teljes értelmi fejlettségű fölnőttek alkotnak a gyermek számára

valamely könnyű nyelvet, azért természetesen e nyelv keletkezésének módja sem világosíthatja meg az ősnyelvnek a kivétel nélkül kezdetleges lelki fejlődésű ősemberek körében való keletkezése módját.

Próbálták másképen is támogatni ezt az elméletet. Mivel nem is olyan régen még általános volt az a fölfogás, hogy az ú. n. «gyökerek» eredetileg mind igei természetűek voltak, tehát *cselekvést* jelöltek, föltették némelyek, hogy a nyelv talán a közös munka közben egymáshoz intézett buzdító, fölszólító, figyelmeztető kiáltásokból keletkezett. De kiderült először az is, hogy a szókészletnek főnévi és melléknévi elemei jóval régibbek, mint az igék, másodszor meg egy közös cél érdekében közös munkára való egyesülés már olyan szellemi fejlettséget tételez föl, melynek a nyelv nélküli ősember még nem lehetett birtokában. Az emberi nyelv és az emberi ész t. i. csak párhuzamosan fejlődhettek, sem a nyelv nem előzhette meg az észt, sem az ész a nyelvet. De különben is, megengedve, hogy a nyelveknek ma használatos 1—2 tucat indulatszava ősi hagyomány, megengedve még azt is, hogy nem egy szavunknak ilyen eredete különféle nyelvtörténeti változások következtében ma már elhomályosodott (pl. magy. *pihen*, *fohászkodik*): ez mai szókincsünknek még mindig csak elenyészően csekély töredéke! És semmi okunk sincsen föltenni, hogy a hangreflexek valamikor a nyelvek szókészletének sokkal nagyobb részét képezték volna, mint ma.

Az ötödik magyarázó kísérlet Wundt Vilmosnak, a lipcsei egyetem világhírű filozófusának úgynevezett *fejlődési elmélete* (Entwicklungstheorie), mely nemcsak a legújabb, hanem a nyelvtudósok körében ma szinte általánosan el van fogadva. Annak a nagyszabású, hatalmas munkának, amelyben ezt az egészen új elméletet kifejti, címe: Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythus und Sitte.

Wundt abból a pszicho-fizikai tényből indul ki, mely szerint: a lelki állapotnak minden változásával (embernél, állatnál egyaránt) együtt járnak a testi állapotnak bizonyos változásai az úgynevezett *kifejező mozgások*. Pl. az édes, savanyú, keserű

ízeknek érzete kapcsolatos bizonyos (de mindegyik esetben másmás) száj körüli izmok mozgásával. Kellemes szag érzete együtt jár az orrlyukak kitágulásával. A hideg érzete a hát bőrének borzongását vonja maga után. A közönynek, a megvetésnek, az ijedségnek, az örömnek, a dühnek, a levertségnek, az undorodásnak, a rémületnek, mindenféle lelkiállapotnak megvan a maga kapcsolatos kifejező mozgása s az indulatnak különféle minősége és erősségi foka az izmoknak, kéznek, karnak, vállnak, fejnek s szinte minden testrésznek bizonyos megfelelő és hol erősebb, hol gyöngébb mozgását váltja ki. Mind e mozgások *ma* már többé-kevésbbé alá vannak vetve akaratunknak, mert képesek vagyunk őket, legalább bizonyos fokig, elnyomni vagy szándékosan előidézni (tettetés), de *eredetileg* mindig ösztönszerűen, önkénytelenül keletkeztek és folytak le.

A kifejező mozgások ösztönszerű természetéből önként következik, hogy egyáltalán nem a képzetek közlésének szándéka hozta őket létre, vagyis hogy *jelenteni* eredetileg *semmit sem jelentettek,* csak kénytelen velejárói, elmaradhatatlan kísérői voltak a lélekben végbemenő indulatoknak, majd a fejlődésnek későbbi fokán a képzeteknek is, de éppen ezen állandó kapcsolatuk miatt váltak idővel az indulatok és képzetek *jelévé.* (Ezért nevezte el őket Wundt *kifejező* mozgásoknak.) Hogy miben rejlik e biológiai természetű kapcsolatosság oka, azt máig sem tudjuk, de ez a mi esetünkben nem is fontos. Igen fontos azonban a továbbiakra nézve először is az a szociológiai tény, hogy az ember mindig társaslény volt, másodszor pedig az a lélektani tény, hogy az egyik egyénben keletkezett indulat kisebb-nagyobb mértékben átragad a társaságban levő többi egyénre is, aminek aztán az ő részükön természetesen ismét ugyanolyan kifejező mozgások lesznek a kísérői.* Az egyik egyénnek kifejező mozgásai tehát a lelki fejlődésnek kezdetleges fokán reflexszerű

* Ez már a magasabbrendű állatokon is észlelhető. Pl. hogyha egy ketrecbe zárt több oroszlán közül az egyik valamely oknál fogva nyugtalankodni kezd, csakhamar a többieken is mutatkoznak a nyugtalanság jelei.

módon ismétlődtek a másik egyén kifejező mozgásaiban. Az ebben a másikban ily módon keletkezett indulatok és képzetek azonban a képzettársulás törvényénél fogva újabbakat is ébresztettek benne, hol hasonlókat, hol meg ellentéteseket, amelyek persze ismét megfelelő, de az előbbiektől már némileg különböző kifejező mozgásokkal voltak kapcsolatosak; az eredetileg csak reflexszerű kísérő mozgásból tehát most már *válasz*nak tekinthető kísérő mozgás lett, melynek az első egyénben ugyanolyan válaszszerű következménye támadt. Az eredetileg egyéni lelki élmény így előbb közössé vált, aztán a második egyénben (képzettársulás következtében) ismét egyéni élményt ébresztett, ez (az első egyénre való átragadás következtében) újból közössé lett, s így tovább. Bármilyen kezdetleges is a kifejező mozgásoknak s a velük kapcsolatos lelki jelenségeknek ez ide-oda-hullámzása, de ez már *nyelv*nek tekintendő. E nagyobbrészt öntudatlanul végbemenő mozgások bizonyos lélektani törvényszerűségek következtében utóbb lassanként tudatossá váltak, vagyis szándékosan kezdték őket használni egy-egy (eleinte bizonyára igen egyszerű, kezdetleges) lelki élménynek jelzésére, a társakkal való közlésére, s így fejlődött, mindig párhuzamosan s egymást kölcsönösen támogatva egyfelől a *gondolkodás*, másfelől meg a *jelbeszéd*. Egyszer az egyik tett előre egy lépést és vonta maga után a másikat, máskor meg ez a másik, és vonta maga után az elsőt. Eszerint már a jelbeszéd is fejlődése minden fokán tükre volt az emberiség szellemi állapotának.

Mérsékelt szégyenérzettel velejár kifejező mozgásként bizonyos véredények kitágulása, s ennek következménye (minthogy ilyenkor a rendesnél nagyobb mennyiségű vér tódul beléjük): a pirulás. Az ijedséggel velejár ugyane véredények összehúzódása, s ennek következménye (minthogy ilyenkor a rendesnél kisebb mennyiségű vér fér el bennük): az elsáppadás. Bizonyos fájdalmakkal együtt jár a könnymirigyekre gyakorolt nyomás; következménye: a könnyezés. Kitörő örömmel, heves fájdalommal, sok egyéb érzelemmel is együtt jár a beszélőszervek különféle izmainak mozgása; következménye: egy-egy *hang*. Vannak

tehát olyan kifejező mozgások, melyek hang nélkül folynak le, és vannak olyanok, még pedig éppen a legfontosabbak, legföltünőbbek, amelyek mindig, okvetetlenül hangot vonnak maguk után. Ahogyan az előbbiekből a *jelbeszéd* keletkezett, éppen olyan módon keletkezett az utóbbiakból a *hangbeszéd.*

A hangbeszéd tehát nem valami külön szerzeménye, vívmánya az emberiségnek, hanem kezdettől fogva a legszorosabb kapcsolatban együtt fejlődött a jelbeszéddel és a gondolkodással. Egyfelől a jelbeszéd és a hangbeszéd, másfelől meg e kettő és a gondolkodás hosszú évezredeken át kölcsönösen támogatták, segítették egymást párhuzamos fejlődésük folyamán. A hangbeszéd azonban (talán mert a hangok kevesebb erőkifejtést kívántak, mint a testi jelek, vagy sokkal több árnyalatban, szinte határtalan változatosságban voltak előidézhetők) mégis csak alkalmasabb lehetett a lelki jelenségek nyilvánítására, mert gyorsabban és gazdagabban fejlődött. A jelbeszéd ennek következtében fejlődésében mindjobban elmaradt a hangbeszéd mögött, s lassanként a puszta kisérő szerepére szorult mellette. Utóbb fokozatosan el is kezdtek válni, de azért teljesen még ma sem különültek el. Primitiv népek és gyermekek nyelvében még ma is gyakori segédeszköze a megértetésnek a taglejtés, s kivált izgatott lelki állapotban még a mai művelt ember is mindenféle mozdulatokkal és arcjátékkal kíséri beszédét. Fokozatos elválásuk után, történetük további folyamán, a hangbeszéd végül messze felülmúlta a jelbeszédet (ez utóbbi csak egyes esetekben, pl. a siketnémák, némely indiánus törzsek, a nápolyi alsóbb néposztályok, a trappista szerzetesrend körében tudott önálló életre is fejlődni), de eredetük közös. Mindkettőnek közös csírája az a psycho-physikai tény, hogy a lelki állapotnak minden változása önkénytelenül együtt jár bizonyos kifejező mozgásokkal.

Wundtnak a fennebbiekben vázolt fejlődési elmélete sem tud ugyan minden e tárgyhoz fűződő kérdésre teljesen megnyugtató választ adni, amin, tekintve a tárgy természetét, nem is csodálkozhatunk, de mégis annyira fölötte áll minden eddigi magyarázó kísérletnek, hogy a nyelvtudósok legnagyobb része

lényegesebb ellenvetések nélkül elfogadta. Általában azonban meg kell jegyeznünk azt, hogy a nyelvészek körében ma már korántsem olyan élénk az érdeklődés a glottogonikus (a nyelv eredetére vonatkozó) problémák iránt, mint az előbbi századokban. Az utóbbi 100 esztendő folyamán ehelyett a nyelv későbbi életére és történetére vonatkozó kérdések nyomultak mindinkább előtérbe, s kétségtelen dolog, hogy ma világszerte ezek állanak a nyelvészeti érdeklődés középpontjában.

Horger Antal.

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE.

Frauenbildung. *Április. Május.* Tele van csupa erős törekvéssel, hogy nagyra növelje mindazt, ami német, ami a németben jó, tiszteletreméltó. Honvédő a pedagógia is, noha egészen a saját fegyvereivel él.

Helene *Wartensleben* ünnepi beszédet tart *Bismarck emlékéről.* Bismarcknak köszöni, hogy hazája olyan hatalmas. Dicséri Bismarckban az alkotó erőt, mely beláthatatlan időre utat nyitott a szabad fejlődésnek. Elénk állítja gazdag jellemét, hogy a harcban tudott haragudni, hidegen számítani, kíméletlenül, keményen letiporni; de távol a politikától gyengéd volt és mélyérzésű.

Tulajdonképpen főfeladatául azt választja Helene Wartensleben, hogy az ismert vaskancellárban keresse a kevésbbé ismert lágy odaadást, a német «gemütvoll» hűséget; hűséget asszonyhoz, gyerekhez, királyhoz és hazához. Szebbnél-szebb sorokat közöl leveleiből, melyek egytől-egyig arra vallanak, hogy feleségével osztotta meg legjobban a lelkét, hogy hozzá nagyon bizalmas volt.

Végső szava, hogy ma nem egy emberen, hanem az összességen fordul meg a jövő. Legyen mindenki egy kicsit Bismarck, legyen mindenki szívben, lélekben egészséges, legyen Németország világüdvözítő nemzet!

*

Professzor *Olbrich dr.* két sikerült *háborús dolgozat*ot közöl egy Studienanstalt legfelsőbb osztályából. Mindegyik Fichte nyomán elmélkedik; az egyik arról szól, hogy hogyan tanusíthat a német több önbecsülést, a másik keresi azt a magasztos feladatot, melynek betöltésére Németország hivatott. Az első kikel a külföldieskedés ellen, mely a nyelvben és erkölcsben, a szokásokban, az iparban, a gondolkozásmódban és a művészetben tapasztalható. Pártolja a hazai «polgári» erényeket az idegen előkelőséggel szemben, még az ártatlan hibákat is védelmébe veszi. Ettől vár új nagy alkotásokat. Az önbecsüléstől várja mások megbecsülését.

«A világhivatás» mintegy kapcsolatot teremt a két tárgy között: azért kell inteni önbecsülésre, azért jogosult a német arra, hogy jó hatást gyakoroljon maga körül, mert túlságosan igazságos más nemzetekkel szemben. Tud lelkesülni az eszményekért. A német komolyság és alaposság, az erő és szorgalom egy-egy ok arra, hogy műveltségét belevigye az emberi forrongás ide-oda mozgó árjába.

*

Marie *Sturm* helyes pszichológiai érzékkel fejtegeti azt a törekvést, mely anyanyelvének németesítő *ápolását* célozza. Hangsúlyozza, hogy nem elég irtani az idegen szavakat, hanem törekedni kell a nyelvben gazdagságra, jóhangzásra, átlátszó érthetőségre. Hivatkozik Lutherre, ki bibliafordítása közben néha heteken át gondolkozott, míg rátalált egy-egy megfelelő kifejezésre. Igyekszik minél nagyobb hálát ébreszteni azok iránt, kik megteremtették a «jó» német prózát, a «fenséges» költészetet. Bízik a tanítónőkben is és kíván nekik több, sokkal több német órát. Éppen a nőknél, elsősorban a fogékony fiatal leányoknál, nem szereti a túlzott idegennyelv tanulást. Legyenek ők őrző angyalai a német szónak, a német szellemnek!

*

Schulrat *Wuttig dr.* a nőiskola nehéz kérdéséhez szinte döntő adatot szolgáltat be. Dresden-Altstadtban van ilyen városi iskola 1911 óta, a mult évben létesült második is közel hozzá, de azért az első osztályba 30-on felül, a másodikba 20-on felül járnak.

*

Az *irodalmi értesítőt Steyer dr.* csillagászati és fizikai földrajzzal kezdi; legfőbb igyekezetük: kerülni a verbalizmust, sokat szemléltetni a legkülönbözőbb módon, tanítani vándorút és elbeszélés alakjában, utazni szép képek között. A középiskolai tankönyvek több helyet kérnek az általános ismereteknek. Nagyon felkarolják a gazdasági földrajzot Németország javára. Tér jut a nyers anyagoknak és a nyers anyag legfontosabb feldolgozásainak.

A mathematikában abból az idézetből indul ki *Schröder dr.*, hogy egész modern kultúránk a természet átkutatásán, felhasználásán nyugszik, ennek az alapja pedig nem más, mint számviszonyok. Azután dicséri egyik írónál a tudományos fejlődés visszatükrözését, másiknál a biztos támpontot, harmadiknál az ábrák, rajzok, a térbeli tájékoztatás ügyességét stb. Megtudjuk tőle, hogy egy 62 kötetes nagy vállalatnak húsz könyve foglalkozik mennyiségtudománnyal és természettannal, meg hogy van, aki pszichológiai szempontból néz végig a német számtan-tanításon. Tehát nemcsak a logika az irányadó.

Hempel dr. sok véleményét közli a történeti munkák felsorolása közben. P. o.: ne száraz vezérfonalat, ne zavaró vastag betűs szókat! Ne okoskodjunk előre, mert akkor a tanuló csak utánnagondolja azt, amit mi gondoltunk; kevés ókor is elég, hogy felépítsük rá a mai világunkat! Utaljunk irodalmi olvasmányokra, hassunk ki ezzel az egész életre! Olvasson a történelemtanár idegen történeti munkát is, hogy ne váljék egyoldalúvá!

A természettudományok terén Prof. *Breinig* újból hangsúlyozza azt az elvet, hogy első ma a kísérlet, nem a leírás.

*

A *közlemények* mindenekelőtt büszkén adják tudtunkra, hogy márc. 21-én megnyilt a pedagógiának a birodalmi múzeuma, vagyis a: Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht. Az állam támogatja

sokféle anyaggal és tekintélyes pénzösszeggel. Három részre oszlik: útbaigazítást ad, kiállít és tudományos feldolgozást végez.

Ezután felhozza, hogy mennyi visszaélés történik manapság magániskolákban a nők gyors kiképzése körül; a mértékadó körök igyekeznek ezt ellensúlyozni komoly, alapos munkával.

Panaszkodnak továbbá, hogy a városi lyceumokban kevés az Oberlehrer s így nincs meg a kívánatos többség.

Professor *Witkop* harcoló tanulók tábori leveleit kéri akár másolatban, akár a privát vonatkozások törlésével. De a háborúról bátran mindent, mert csak a békekötés után kerülnek nyilvánosságra.

*

Májusban Albert *Rohrberg* megemlékezik *Natalie Zahle* iskolaigazgatóról, aki úttörője volt a dán nőképzésnek. Sajnálja, hogy életrajza a kevéssé értett dán nyelven jelent meg, holott munkája kihatott minden skandináv országra és az egész nőiségre. A lelkierő példaképét látja abban, hogy mint házitanító és óraadó letette minden vizsgáját, azután 24 éves korában — vagyon nélkül — tanítónőképző magániskolát nyitott. Elmondja, hogy időnkint sok volt az anyagi gondja, de végül győzedelmeskedett erős gazdasági érzékkel, igénytelenséggel, óriási munkabírással. Nagy pénzműveletekbe bocsátkozott; segítséget kért és kapott magánosoktól, majd az államtól is. Intézetét hamar fellendítette, mindig több és több ágra osztotta és 30 év mulva átadta az egészet egyik tanítványának. Visszavonulása után csendes villájából még 13 évig gyönyörködött iskolájának sikereiben; 86 éves korában halt meg.

A tanár élőszavát tartotta nagyra, a hazafias érzés személyes átsugárzó erejét becsülte; divattá tette, hogy a leányok 17—19 éves korukig tanuljanak; írásban is hirdette azt az eszméjét, hogy a tanulási időt szakítsák meg közben egy gyakorlati évvel, amikor a nők a családboldogító véderőre készülnek.

Működésének sok tanulságos részletét közli Albert Rohrberg.

*

Hertha *Siemering dr.*, a Népjóléti Központ nevében *a női fiatalság* védelmével foglalkozik. Felszólítást küldtek szét ebben az ügyben anyagért, és most magyarázzák, hogy milyen szempontból óhajtják végezni a gyüjtést és mit értenek ők e védelem alatt. Első céljuk megtudni, hogy mit értek el a fiatal leányoknál pártfogással. További tervük, lelkesíteni és szervezni a védelmet. Igazi központot akarnak teremteni, ahol mindenről tudnak és mindenben felvilágosítást, tanácsot adnak. Közös értekezletekre és kurzusokra is gondolnak. Kor szerint a 14—20 éveseket tartják szem előtt; társadalmi tekintetben kiterjed a gondjuk minden osztályra, azaz minden egyénre, ha az szellemileg normális, testileg s erkölcsben egészséges, gazdasági tekintetben helytálló. Ezt az értéket akarják előbbre vinni.

Abban bíznak, hogy minél nagyobb az áttekintésük, annál nagyobb lesz a hatásuk.

*

Az irodalmi értesítőben először is Oberlehrer Kurt *Tittel* pedagógiáról, *filozófiáról* ír, vagyis inkább olyan neveléstudományról szól, melyet bölcseleti felfogás hat át. Hogy mi ez? ime egy-két cím: Kritische Bücherkunde der deutschen Bildung. Kinderaussagen in einem Sittlichkeitsprozess. Das liebe Ich. A tartalomban előfordulnak a következők: «hogyan viselkedik a felfogó-képesség gyors egymásutánban következő heterogen és hogyan homogen benyomásokkal szemben»; «hogyan lehet kiemelni a beteget a maga képzelt világából és mi módon lehet kibékíteni a mindenséggel»; «megbocsátani tudni, ez nemes lelkek tulajdonsága» s így tovább.

A *történelmi rovatban* főiskolai forrásmunkákat sorol fel *Brunner dr.* És hogy mit vesznek elsősorban tekintetbe *a tulajdonképeni pedagógiában*, arra jellemző, hogy maga a kiadó kér szót, azután nyolc könyvet tárgyal és ebből három a szociális együttélésre vonatkozik, kettő pedig az ifjúságvédelemről. Leghangsúlyozottabb didaktikai intése, hogy minden apró hiba miatt ne zavarjuk a tanulók feleleténél a kifejezés biztosságát, illetőleg, hogy ügyeljünk a szellemi működés folyamatos kialakulására.

*

A közleményekben elparentálják *Helene Adelmannt*, ki Angolországban otthont és továbbtanulásra módot adott a német tanítónőknek. Sőt nem elégedett meg ezzel sem. Gondoskodott arról is, hogy általuk a német műveltség terjedjen és méltó elismerésben részesüljön.

A *Bremisch-Oldenburgischer Landesverein* olyan tüneteket vesz észre a modern női életben, mely hátráltatja a régi «charitas» átöröklését. Panaszkodik az alázatosság és a gyakorlati ismeretek hiánya miatt; úgy látja, hogy túlteng az egyénieskedés és az intellektualizmus. Kötelező szociális iskolázást kíván kapcsolatban a kötelező háztartási évvel.

*

Schulrat *Roemheld dr.* a «Mainzi felsőbb leányiskola» 25 éves történetét nyujtja. A régi kis egyszerű kísérletből hatalmas négytagú intézet fejlődött ki! Ajánlja beszámolóját mindazoknak, kik érdeklődnek a fejlődés iránt.

Schmidt Mária dr.

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A fóti községi segítő és népjóléti bizottság. A háború okozta szenvedés, inség, munkahiány enyhítésén dolgozik a magyar társadalom. Látjuk az Auguszta gyorssegély-alap működését, a Magyar Vöröskereszt Egylet sokirányú tevékenységét, használjuk az özvegyeket-árvákat segítő hadi bélyegeket, örömmel látjuk a megvakult katonák részére indított gyűjtés szép eredményét stb. stb. A legtöbb mozgalom pénzt gyűjt s pénzzel akarja gyógyítani a háború okozta sebeket. A legtöbb ember megelégszik azzal, hogy anyagi erejének többékevésbbé megfelelő összeggel járul a gyűjtéshez, pedig a háború által megbolygatott élet rendezése, fenntartása tisztán pénzsegéllyel nem történhetik meg. Erre lélek, gondolat, eszme is kell. Sokszor többet használ a megfelelően elköltött néhány fillér, mint a pazarul kidobott korona. Sokszor nem pénzre van szükség, hanem jó tanácsra, vigasztaló szóra.

Szinte mintaszerű tökéletességgel megoldott jótékonysági szervezetet találunk Fóton. E segitő és népjóléti bizottság elnöke, lelke, megteremtője *gróf Károlyi Lászlóné szül. Apponyi Franciska grófnő*, tagjai Fót község lakói. E bizottság nem azzal tüntet, hogy mennyi pénzsegélyt oszt ki, mert nagyon helyesen nem az az elv vezeti, hogy minden gondot, minden bánatot pénzzel igyekezzék gyógyítani. Nem akarja a népet fölösleges pénzosztogatással henyélésre, alamizsna elfogadásra, pénzkérésre — ami később követelésre vezet — szoktatni, hanem körültekintő gondossággal a dolgozni tudóknak munkát, földet szerez, a gyámoltalanokat tanáccsal, útbaigazítással segíti. Pénzt és egyéb adományt csak az arra igazán rászorultaknak: a gyermekeknek, a betegeknek, az elaggottaknak ad.

E bizottság áldásos munkáját akkor tudjuk csak igazán méltányolni, ha az eddigi működését röviden áttekintjük.

A bizottság tagjai közül tizenheten — élükön a nemeslelkű grófnő két leányával — mint *szegénylátogatók* folyton végigjárják a falu házait, felkeresik a szűkölködőket, éhezőket, betegeket s a tapasztalatok alapján megindul az *anyagi segélyezés*. Kiosztottak eddig 9000 l tejet (naponkint kb. 40 l), 1000 kg lisztet, 1000 kg burgonyát, 92 szekér fát. A betegek teljes élelmezésben részesültek. A grófi kastélyból 14 beteg és 13 gyermekágyas asszony összesen 627 adag ételt kapott. A zárdából 8 beteg és 19 gyermekágyas asszony 694 adag ételt kapott. Ezenkívül az elhagyottak népkonyhája 24 egyénnek 2062 étel- és 513 tejadagot osztott ki.

A bizottság a betegeket nemcsak élelmezte, hanem gyógyításukról is gondoskodott. A betegeket az uradalmi orvos ingyen gyógyította.

Az anyagi támogatásnál sokkal nagyobb jelentőségű a bizottság *népnevelő jótékonysága*. A falu munkabíró asszonyainak, leányainak nem adott ingyen élelmezést, nem adott pénzsegélyt, hanem adott nekik földet, hogy élelmet termeljenek, szerzett nekik munkát, hogy pénzt kereshessenek. A kastély nagy parkjában két helyen összesen 10,700 □. öl területet 109 parcellára osztva kiadta 76 családnak feles burgonyaföldnek, kukorica- és káposztatermelésre s még vetőmagot is adott hozzá. A kastélyban pedig *varróműhelyt* rendezett be a fáradhatatlan grófnő. Összegyűjtötte a falu leányait s varrni taníttatta őket s egyúttal őket is belevitte a jótékonyságba: velük varratta meg a falusi gyermekek ajándék-ruháit. Így sikerült karácsonykor 240 gyermeket felruházni házilag varrt ruhával s így sikerült 143 fóti leánynak megtanulni a ruhavarrást. De nemcsak a gyerekek jutottak új ruhához, hanem még 386 Fótról bevonult katona kapott 2135 meleg téli ruhadarabot (hósapka, érmelegítő, has-, térdvédő, tricot, harisnya, kapca stb.).

A bizottság katonai fehérnemű varrást is szerzett a fótiaknak. 66 asszony 2300 drb. fehérneműt varrt s ezzel 400 K keresethez jutott.

A bizottságnak talán a legnagyobb jelentőségű műve a *csecsemőotthon* létesítése. 70 apróság részére mintaszerű otthont teremtett a grófnő. Ebbe adja be a minden reggel a munkába siető anya kis gyermekét s itt egész nap szakképzett ápolónők gondozzák őket 20—30 fillérért. E csecsemőotthon fölmenti az anyát a legnehezebb gond alól s emellett biztosítja a jövő nemzedék egészséges fejlődését s terjeszti a gyermeknevelés kipróbált, észszerű módjait.

A betegek, a gyermekek ellátásán, a munkabírók foglalkoztatásán kívül a nép lelkének megnyugtatásával is foglalkozik a bizottság a *jótékonysági irodájával*. Bárki bármilyen ügyes-bajos dolgával fordul ehhez az irodához, ingyen kap útbaigazítást, ügyvédi tanácsot, felvilágosítást, esetleg anyagi segítséget. Talán fölösleges külön fölemlíteni, hogy ez az iroda is a kastélyban van, ezt is a fáradhatatlan grófnő vezeti a titkárjával s az uradalom jogtanácsosával együtt. Ennek az irodának a működése túlnőtt Fót község keretein. Már 25 község népe járja ezt az irodát s a jó híre terjed tovább, mindig tovább. Ha valakinek a katona-fia hosszú ideig nem ír, bemegy az irodába, ez tudakozódik helyette. A környékbeli sebesült s beteg katonákat ez az iroda hozatja szülőföldjéhez közelebbi kórházba, ahova a családtagok, rokonok könnyebben és gyakrabban mehetnek látogatóba. A hadifoglyok részére levél- és pénzküldést vállal stb. stb. Eddig 1688 ember fordult az irodához.

*

A fóti segítő és népjóléti bizottság nem egyszerű helyiérdekű jótékony intézmény. Ennél több. Ez a szebb jövő kezdete. Amikor a nemeslelkű grófnő elhagyja előkelő, fényes környezetét s leszáll a köznéphez — mint a patriarchalis idők nagyasszonyai — s személyes tapasztalatai alapján segíti, gyámolítja a köznépet, ezt a becsületes,

jobb sorsra érdemes magyar népet, mely ezer év óta harcol szinte a fél világ ellen, amelynek őszinte barátja alig van, akkor ezekből a személyes tapasztalatokból elszakíthatatlan kapocsként fejlődik ki a nép lelkében a rajongó, hálás szeretet s a grófnő szívében a nép szeretete s megbecsülése, akkor azt mondhatjuk, hogy jó úton, szebb jövő felé haladunk, mert ez a kölcsönös szeretet a jövő fejlődés legbiztosabb záloga. Ha ezeket meggondoljuk, akkor be kell látnunk, hogy a fóti bizottság működéséről meg kellett emlékeznünk, ez megérdemel egy új «fóti dalt»-t. *v.*

*

Csery Krisztina emlékezetét, a kitünő tanítónőhöz méltó módon örökítette meg fivére Csery Kálmán nyugalmazott kir. járásbíró. Tudván ugyanis, hogy Csery Krisztina milyen igaz érdeklődéssel és szeretettel viseltetett a tanítónők Mária Dorothea-egyesülete iránt, milyen szívesen támogatta, azt keletkezésének első idejétől kezdve: *ezerkoronás* alapítványt tett nővére emlékezetére. A M. D. E. elnökségének ugyanis átadott egy ezer korona névértékű 4%-os koronajáradékkötvényt azzal a kívánsággal, hogy az alapítvány megőriztetvén, a kamatokkal az egyesület nemes céljai szellemében rendelkezzék s azt segélyezésre vagy az otthon fenntartására fordítsa. A M. D. E. június 3-iki igazgatósági ülésében az alapítványt örömmel elfogadta, elhatározta, hogy Csery Kálmán nagylelkűségeért átiratban köszönetét nyilvánítja s kijelenti, hogy az alapítványt megőrizvén, annak kamatát évről-évre Csery Krisztina emlékezetére fogja segélyezési célokra fordítani. A követésre méltó szép példa remélhetőleg másokat is buzdítani fog hasonló nemes cselekedetre, s fel-felkeresik az egyesületet kisebb-nagyobb adományokkal, amire az egyesület *otthonának*, különösen most, a rendkívüli nehéz gazdasági viszonyok miatt fokozott mértékben van szüksége.

*

Az állami Erzsébet Nőiskolában az 1914/15. isk. év végén a vizsgálatok sorrendje a következő:

Polgáriskolai Tanítónőképző képesítő vizsgálatainak sorrendje:

1915 május 19. *Pedagógiai* zárthelyi írásbeli képesítő (nyelv-történettudományi szakcsoport; tanítási tervezet kidolgozása).

1915 május 20. *Pedagógiai* zárthelyi írásbeli képesítő (mennyiség-természettudományi szakcsoport; tanítási tervezet kidolgozása).

1915 május 25., 26., 27., 28., 29. (5 nap). Mindkét szakcsoport növendékeinek (összesen 59) gyakorlati tanítása.

1915 június 2., 4., 5. (3 nap). A nyelv- és történettudományi és mennyiség-természettudományi szakcsoport rendes növendékeinek és a magántanulóknak szóbeli *első* képesítő vizsgálata (alapvizsga).

1915 június 14-én. Szakdolgozatok készítése (magyar irodalmi és mathematikai zárthelyi irásbeli dolgozat).

1915 június 15-én. Szakdolgozatok készítése (német irodalom és politikai számtan; zárthelyi irásbeli dolgozat).

1915 június 21., 22., 23., 24., 25., 26., 28. (7 nap.) A mennyiség-természettudományi és a nyelv- és történettudományi szakcsoport

rendes növendékeinek szóbeli *második* képesítő vizsgálata és tornaképesítője.

Ugyanebben az időben van a magántanulók második képesítő vizsgálata, azonkívül a kézimunka tanítónő jelöltek, nyelvmesternők és nostrifikálásért folyamodók írásbeli, szóbeli és gyakorlati vizsgálata.

A gyakorló felsőbb leányiskolai nevelőintézet vizsgálatainak sorrendje:

Május 25-én, kedden délután 3 órától az összes osztályok és minden felekezet hittanvizsgálata.

Május 26-án, szerdán délután 3 órától az összes osztályok tornavizsgálata.

Május 27-én, csütörtökön délután ½3 órától az összes osztályok zenevizsgálata.

Május 28-án, pénteken délután az I. és II. osztályok vizsgálata az összes tantárgyakból.

Május 29-én, szombaton délután 3 órától a III. és IV. osztályok vizsgálata az összes tantárgyakból.

Május 31-én, hétfőn délelőtt 8½ órától a VI. osztály vizsgálata az összes tantárgyakból.

Május 31-én, hétfőn délután 3 órától az V. osztály vizsgálata az összes tantárgyakból.

Május 30-án, vasárnap délelőtt 9 órakor Te Deum. Záróünnep.

Emlékezzünk meg néhány szóval az emelkedett szellemben lefolyt kedves záróünnepről, amely a «Szózat» éneklésével kezdődött és a «Wacht am Rhein» és a «Hymnus» éneklésével ért véget.

Az igazgató évzáró beszédében Madáchunk örökszép, igaz, nagy gondolatát fejtegette:

«Mondottam: *Ember küzdj és bízva bízzál.*»

Rámutatott arra, hogy a bizalom lelki erő, amely az Úrnak akaratából a nőnek jutott nagyobb mértékben és arra való, hogy a küzdelmet, a munkát megnemesítse, annak célt és tartalmat adjon. Eszményítő erő a bizalom, amely a munkát, a küzdelmet költészetté és dallá szépíti és a nőt vigasztaló, mosolygó Géniusszá avatja fel.

Beszéde forrószívű hálaadás volt a gondviselés iránt, hogy e súlyos, nehéz, de nagy és fenséges időkben, amikor «körülöttünk lángban áll a világ és még e megszentelt földet, *hazánk földjét* is ellenség tiporta és pusztította, békésen dolgozhatott az Erzsébet Nőiskola a nemzeti művelődésnek és nemes törekvéseknek ez a szép, kedves virágos szigete.»

A leánykák közül Yull Erika, a búcsúzó VI. osztály egyik kedves növendéke szólalt meg visszhangképpen és mondta el azt a sok-sok szép hálás érzést, gondolatot, nemes törekvést, igéretet, ami ezekben a fiatal leánylelkekben felhalmozódott és ami Isten segítségével mint hasznos szép cselekedet valósul majd meg. Igy legyen!!

Különös érdekességet adott e szép ünnepnek Nemes Bertalan ügyvéd, volt országgyűlési képviselő felszólalása, akinek leánykája most végezte el a felsőbb leányiskola VI. osztályát és hat évig volt az intézet növendéke. Örömmel közöljük e beszédet és ez úton is hálás köszönetet mondunk érte:

Nagyságos Igazgatónő!

Mélyen tisztelt tanári kar!

Immár serdülő kort ért leányaink ez alig emberöltőt ért, máris nagymultú intézetben eltöltött hat esztendő alatt bizonyságot tettek arról, hogy az ismereteknek, gyengéd szeretetnek, igénytelenségnek és önzetlen honleányi érzelemnek azt az iskoláját járták, amelyre mi szülők vágytunk.

Bizonyságát adták Nagyságtok annak, hogy nemcsak tanítanak, de nevelnek is, mert tudják azt, hogy a nemzet jövendő nagyságának kardinális biztosítéka leányainak tisztasága és fenkölt gondolkozása.

Fogadják Nagyságtok őszintén átérzett s a jövőre is megmaradó hálánkat szeretetteljes nevelésükért.

Fejezze ki nagyságos igazgatónő köszönetünket a kormánynak azért, hogy leányainknak e szűk létszámú nőiskola tagjai között helyt adott. Egyuttal azonban kérje meg: gyarapítsa az Erzsébethez hasonló nőiskolák számát, mert soha nem volt oly szembeötlő, mint ma, a szélesmedrű nemzeti áldozatkészség nehéz, de fenséges korszakában, hogy a nemzeti nőnevelés oltárára adott bármi fokú áldozat csekély, és hogy az rövid időn gazdag kamatozásban térül vissza.

Végül leljék meg Nagysádtok áldozatkész és felemelő munkásságuk bőséges jutalmát évről-évre kikerülő leányaik lelki gazdagságában.

Találják meg a közeli dicsőséges békében egyéni boldogságukat és adja Isten, hogy nehéz, de gyönyörűséges hivatásuknak a nemzet javára még soká megfelelhessenek.

*

Itt emlékezünk meg arról is, hogy a «Fruzsina-alap» kamataiból az idén 5 drb. hadi érmet és 5 drb. Gyóni Géza-féle verseskönyvet vásároltunk és a VI. osztály következő növendékei között osztottuk ki jutalomképpen: Yull Erika, Bernáth Juliska, Szalka Karola, Nemes Katinka, Kralovánszky Irén, Landgraf Rózsi, Tóth Marietta, Zöllner Paula, Ritook Ella, Conradt Eleonóra.

A Fruzsina-alap Károlyi Lászlóné grófné nemes gondolkozásának egy kedves bizonysága és ajándéka. Leánykájának, Fruzsina grófnőnek, aki hat éven át magántanulója intézetünknek, vizsgái alkalmával 100—100 koronát adományozott a grófnő arra a célra, hogy az összeg kamatából a Fruzsina osztályának legkiválóbb növendékei valami örömben részesüljenek. Az összeget hadi kölcsönbe fektettük, mint Fruzsina-alapot kezeljük és hisszük, hogy mindig akad majd sok derék növendék, aki megérdemli, hogy neki általa örömet szerezzünk. Az is nagy öröm volna, ha tehetős családjaink hasonló célú alapoknak létrehozását lehetővé tennék. A legjobban befektetett az olyan tőke, amely erkölcsi tekintetben is gazdag kamatot hoz.

*

A vizsgák idejében a kézimunkateremben kiállítottuk a Vereskereszt-kórház számára az utolsó hónapokban készített fehérneműt, kórházi inget, törülközőt, zsebkendőt, amelynek beszerzési anyagát mintegy 1000 korona értéket, kizárólag házilag, perselyezés útján gyüjtöttük össze. Mindenki hozzájárult zsebpénzével, vizsgadíjával,

születésnapi tortamegváltással, stb. stb. Az anyagot a polg. isk. tanítónőképző és a gyakorló felsőbb leányiskola növendékei együttesen dolgozták fel nagy örömmel s azzal a boldog tudattal, hogy tehetségük szerint ők is hozzájárultak a nagy nemzeti munkához.

A háborúban megvakult katonák számára 561·61 koronát gyüjtött az intézet, amelyhez a tanári testület minden tagja, az intézet összes növendékei és a személyzet valamennyien hozzájárultak. Ez összeget tetemesen megnövelte az az 140 korona, amelyet Braun Adolf, mint leánykájának június havára szóló tartásdíját, erre a célra átutalt. Köszönet érte!

Olvasóinkhoz.

E sorok megjelenésekor az iskolák kapui már bezáródtak. Bizonyos állami érdekek miatt hirtelen vége szakadt a tanévnek. Helyenkint bizony csonka lett az év, nem lehetett az egész anyagot elvégezni, talán sikerül a pótlás a jövő évben.

Az elmult tanév az iskolában is hadiév volt. Ilyen tanévünk még nem volt, s adja Isten, hogy ne is legyen soha. Nagyon jó volt tanítani, mert a munka elfoglalt, szórakoztatott, a háború borzalmairól elterelte figyelmünket. De az aggódás hazánkért, testvéreink, szeretteink életéért mégis csak zavart, hiányzott lelkünk biztos nyugalma, egyensúlya, nem volt meg az a szokott lelkes, jókedvű hang. Nemcsak nekünk volt nehéz ez az év, hanem tanítványainknak is az volt. Ugyanaz a nyugtalanság, aggodalom bántotta őket is, az övéik is a harctéren vannak. Hányszor történt meg, hogy egy-egy kedves tanítványunk egyszerre csak gyászruhában jött az iskolába. Egyiknek az édesatyja, másiknak a bátyja esett el a harc mezején. Hány tanítványunk szemében láttuk a bánatot, az aggodalmat, mert a tábori posta már régóta nem hozott hírt. Ezért nehéz munkát végeztünk, nehezebbet, mint máskor. Közülünk sokan még többet is végeztek a rendesnél, mert a hadbavonult kollégák óráit sok iskolában az otthonmaradtak vállalták magukra. Szívesen s önzetlenül végeztük a nehezebb s nagyobb munkát hazánkért s honfitársainkért.

Vége a tanévnek, itt a nagy szünidő. Úgy halljuk, hogy az idén csak a tanulóknak lesz szünidejük, a tanerőknek nem lesz. A magas minisztérium már az elemi iskolák tanerőit közigazgatási szolgálatra fölajánlotta, valószínű, hogy a többi iskolák tanerőinek is állomáshelyükön kell készenlétben maradniok. Talán egyeseket alkalmazni fognak más munkakörben, a többség azonban — különösen a tanítónők — munka nélkül maradnak. Az idén nyári továbbképző tanfolyam nincs, tanulmányútra nem lehet menni, ezért érdemes azon gondolkozni, hogy a szünidőt mivel töltsük el? Igyekezzünk magunkat tökéletesíteni szaktárgyainkban. Tartson mindenki önmagának tanfolyamot, vagy álljanak össze többen jó barátok, jó ismerősök s végezzenek együtt valami hasznos, komoly munkát. Nyitva vannak a könyvtárak, múzeumok, mindenki érzi, hogy milyen irányban kell fejlődnie, olvasgatni, tanulni. Felhasználhatjuk az időt az iskolai szertárak rendezé-

sére, új gyüjtemények összeállítására, botanizálásra stb. Ilyen könnyebb, szórakoztató s amellett hasznos munka közben lassankint kipihenjük az elmult tanév fáradalmait annyira, hogy remélhetőleg nem fog meglátszani a jövő tanéven az elmaradt nagy szünidő.

Az idei nyarat szeretném felhasználni arra, hogy az Erzsébet-Nőiskola polgári képzőjének eddig végzett minden növendékének rövid életrajzát összegyüjtsem. Ezért azzal a kéréssel fordulok minden volt növendékhez, hogy szíveskedjék a saját és ismerőseinek életrajzát velem közölni. Remélhetőleg akad minden iskolában valaki, aki erre a szívességre vállalkozik.

A szükséges életrajzi adatok: 1. név; 2. mikor végzett; 3. melyik szakcsoportot; 4. eddigi összes működése (nevelőnőség, iskolai működés, iskola jellege, időtartam); 5. családi állapota (férjhezmenés ideje, férjének neve, állása, családja). A volt osztálytársak az egymásról szóló adatokat — különösen a meghaltakról — könnyebben tudják összegyüjteni, azért mindenkit kérek arra, hogy ne csak a saját adatait, hanem a másokra vonatkozókat is küldje be.

Végül kedves Olvasóinknak jó pihenést, üdülést, valamennyiünknek jó híreket s mielőbbi dicsőséges békét kívánok.

Dr. Vásony Lajos.

IRODALOM.

AZ IPAROKTATÁS AZ 1912—1914. ÉVEKBEN.

A kereskedelemügyi m. kir. minisztérium 37 íves hatalmas kötetben adta ki a magyar iparoktatásnak 1912—14. évi működéséről szóló jelentését.

A jelentés bevezető része kifejti az iparosképzés nagy fontosságát. A technikai tudományok nagyarányú fejlődésének megfelelő módon be kell jutni a legkisebb műhelybe is, hogy a legkisebb iparos is jó és versenyképes árút termelhessen. Ez a régi iparostanonc-nevelési móddal nem volt elérhető. Ez a törekvés alapozta meg nálunk a nyolcvanas években az első ipariskolákat.

Minden ipariskolának kettős célja van: lehetőleg teljes gyakorlati műhelyi kiképzés mellett megfelelő elméleti tudást nyujtani. Az ipariskola ez úton igyekszik a tisztán gyakorlati *mesterműhely* előnyeit az *elméleti tudás* hasznával fokozni, hatványozni. Az ipariskolák nemcsak a jövendő iparos nemzedéket nevelik, hanem a mait is igyekeznek tökéletesíteni sűrűn rendezett tanfolyamokkal. Az iskoláknak állandó érintkezésben kell lenniök a gyakorlati iparosokkal, hogy így mintegy ipari kísérleti állomásokká, ipari kultur-gócpontokká fejlődjenek, melyek vezetői, szervezői a környék ipari életének, fejlődésének. Természetesen ehhez megfelelő elméleti és gyakorlati képzettségű oktató személyzetre van szükség. Még nem alakult ki teljesen az ipariskolai *tanárképzés*. Ez most abban áll, hogy az egyes ipariskolákhoz osztják be ösztöndíjas tanárjelöltekként a fiatal mérnököket, azután a nyári szünidőre, esetleg 1—2 évre külföldi vagy hazai ipartelepekre küldik gyakorlati kiképzésre. Művezetőkként újabban főleg a felső ipariskolák végzett tanulóit alkalmazzák.

Az ipariskolák szervezésében s fejlesztésében nagy szerepe van az *Országos Ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanács*nak, mely már 23 év óta működik. E tanács bírálja meg az iskolák tantervét, engedélyezi a tankönyveket, megfelelő ipari szakkönyveket irat a gyakorlati iparosok részére.

A kereskedelemügyi minisztérium fennhatósága alatt működik 1 technológiai iparmúzeum, 4 felső ipariskola, 25 ipari szakiskola (6 fa- és fémipari, 9 faipari, 8 fémipari, 3 kő- és agyagipari, 1 szövőipari, 1 nőipariskola) és 5 kézművesiskola. Új iskola létesült: Besztercebányán, Miskolcon, Pécsett fémipari, Nagyváradon fa- és fémipari, Fiumében hajógépipari szakiskola. A közel jövőben Sopron kap fémipari szakiskolát. A homonnai faipari szakiskolát Eperjesre helyezték át, s ehelyett Homonnán «kosárfonó kísérleti műhely és iskola» létesült.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium fennhatósága alatt működik az iparművészeti múzeum és iskola, továbbá 640 tanonciskola.

Államilag segélyezett ipariskola van: 2 szövőiskola, 1 bőr- és cipésziskola, 9 nőipariskola.

Ez iskolák évi fenntartása 8·5 millió koronába kerül, ebből 6·2 millió az állam hozzájárulása, 2·3 milliót a törvényhatóságok, kereskedelmi és iparkamarák, az országos tanonciskolai alap adják. Az iskolák költségadománya tíz év alatt 167%-kal növekedett. Ezzel szinte arányosan szaporodott a tanulók száma. A jelentés egész sorozat táblázatban tünteti fel az ipariskolák tanulóinak létszámát az iparoktatás 22 éves működése alatt. A felső ipariskolákba s a szakiskolákba 1892/3. tanévben 833 rendes és 1334 rendkívüli, 1913/4. tanévben már 4699 rendes és 19,215 rendkívüli tanuló járt. A jelentés érdekes adatokat közöl a végzett tanulók elhelyezéséről s a gyakorlati életben való megfeleléséről.

Az iparoktatási intézetek számtalan tanfolyamot tartanak a mesterek, segédek, munkások továbbképzésére. 1913/4. tanévben 606 ipari tanfolyam volt 17,145 hallgatóval. A jelentés a tanfolyam hallgatóit kor szerint is kimutatja, ebből a kimutatásból tudjuk, hogy kb. 300 tanfolyami hallgató 40 évnél idősebb volt.

A 640 iparos tanonciskolába 1912/3. tanévre 126,882 tanonc iratkozott be s az évet 102,188 el is végezte.

A «Vasárnapi Munkásképző Országos Bizottság» működéséről is beszámol a jelentés. E bizottság

1912-ben	378	előadást tartott	131,065	hallgatónak
1913-ban	359	« «	111,311	«
1914-ben (csonka év)	216	« «	81,580	«

Míg minden ipari tanfolyam hallgatósága folytán növekszik, addig e vasárnapi előadásoké csökken. Keresni kellene az okokat s megszüntetni.

A közölt számadatok mutatják legjobban a magyar iparoktatás nagy munkáját és jelentőségét. Kár, hogy a jelentés nem veszi fel a budafoki áll. ipari kísérleti állomás működését, ennek tanfolyamait, továbbá a földmívelésügyi minisztérium fennhatósága alá tartozó budapesti és kassai szeszfőző tanfolyamokat, hogy a magyar iparoktatásnak teljes képét látnánk.

A jelentés nagyobbik fele (326 oldal) az iparoktatás ügyeiben kiadott miniszteri rendeleteket foglalja össze. E rendeleteket jól áttekinthető összeállításban csoportosítja s külön tartalomjegyzékkel látta el. Az érvényes tanügyi rendeleteknek hasonló módon való összefoglalása a többi iskoláknál is nagyon üdvös lenne.

Dr. Vásony Lajos.

*

Baranyay József: A KOMÁROMI NYOMDÁSZAT ÉS A KOMÁROMI SAJTÓ TÖRTÉNETE. — Bp. Ifj. Nagel Ottó. 8-rét. 192 l.; ára 2 kor.

Baranyay József könyve egyike azoknak a monográfiáknak, melyek aránylag kis területről veszik anyagukat s ezért a lehető legalaposabban aknázhatják ki tárgyukat. Ebben van azután értékük is, mert becses forrásúl szolgálnak nagyobb összefoglaló műveknek. Alapos forráskutatások s a könyvészeti anyag teljes felhasználása lehetővé tették a szerzőnek, hogy ne csak az adatszerű történetet adja az olvasó kezébe, hanem feladata kiszabott keretein túllépve mintegy

kis tükörben mutassa be Komárom szellemi életének fejlődését és kialakulását. Mint kitünő ismerője Komárom múltjának, alkalmilag érdekes kitérésekkel fűszerezi előadását, melyek a voltaképen szakszerűnek írott könyvet kellemes olvasmánnyá teszik. A könyvnek egyik legérdekesebb fejezete a komáromi kalendáriom története, mely e kérészéletű nyomtatványoknak nagy művelődéstörténeti jelentőségét világítja meg. Nagyon értékes a VII. fejezet, mely a komáromi sajtó történeti repertoriumát közli. A könyvet nyolc hasonmás is diszíti, melyek között azonban sajnosan nélkülözzük a XVIII. század elején nyomtatott kalendáriumok másolatát. Nagyon kivánatos volna, ha hazánk minden helyének szellemi életéről ilyesféle részletes és alapos rajzokat birnánk; ez lehetővé tenné a könyvnyomtatás és sajtó eddig még nem elég teljességgel megírt történetének megalkotását.

—*t* —*s*.

*

Kozma Andor: A KATONA A MAGYAR KÖLTÉSZETBEN. Magyar Könyvtár 766. szám. Ára 30 fill.

A Magyar Könyvtár háborús sorozatának legújabb száma Kozma Andornak tanulmánya a katonáról, ahogyan a magyar költészetben tükröződik. Mint a szerző maga kifejezi, e kérdésnek két ága van; egyik az: miként dicsőítik a magyar költészetben a katonát; a másik: miként válnak katonák a magyar költészet dicsőségére. E két szempontból kíséri végig a szerző a magyar katonát irodalmunk fonalán a szentgalleni Ekkehard-krónika együgyű Heribaldjának elbeszélésétől kezdve, végig a nagy nemzeti harcokon egészen Gyulai Pál Hadnagy uramjáig, melynek «tizenkét rövid sora többet mond, mint egy-egy tizenkéténekes hőskölteméný». A fejtegetés alapja az a finom megkülönböztetés, melyet a szerző a nyers, durva, önző «harcos» és a fegyelmezett, egyéni indulatait egy eszményi közcélnak alárendelő «katona» közt tesz. Irodalmi emlékeink mind ilyennek mutatják a magyar katonát s anélkül, hogy a szerző csak célozna is rá, ráismerünk a mai világháborúban is arra a magyar katonára, kit szeretetünk és bizalmunk kisér harcaiban. —*t*—*s*.

*

Madách: AZ EMBER TRAGÉDIÁJA. Kiadta Császár Ernő. Magyar Könyvtár 767—768. szám. Bpest 1915; ára 60 fill.

Madáchnak nagy bölcselkedő költeménye a Magyar Könyvtár olcsó kiadásában most már valóban mindenkinek hozzáférhetővé van téve, különösen pedig a tanuló ifjúságnak, melytől tanítója és tanárja méltán elvárhatja, hogy mindegyike a saját példányából olvassa a legnagyobb magyar filozófiai elme költői megnyilatkozását. A szöveget rövid és velős bevezetés előzi meg, mely igen alkalmas kalauzul szolgál a költemény vezéreszméinek felismerésére; a függelék jegyzetei pedig tárgyi magyarázatokat adnak az előforduló személynevekhez s ritkább fogalmakhoz. Minthogy a kiadás főképen az iskolát kívánja szolgálni, igen kívánatos volna, ha egy újabb kiadás alkalmával a szöveg sorszámozással volna ellátva, mely nélkül az egyes helyekre való hivatkozás igen nagy nehézségekbe ütközik; úgy látszik, ez volt

az eredeti terv is, mert a bevezetés a 9. lapon ilyen sorszámot említ, a szöveg azonban sajnos, számozatlan maradt. A függelékben lévő jegyzetek is célszerűbben a lap alján volnának elhelyezve, mert a szövegbeli kicsi számok könnyen elkerülik a figyelmet s tudjuk, hogy a diák nem szívesen lapoz magyarázatért a könyv végére. Ép úgy a tájékozást nagyon megkönnyítené, ha a lapok tetején meg volna jelölve a színhely és a szín száma, pl. így: «IX. Párizs». Melegen ajánlhatjuk a kiadást, kivált iskolai könyvtáraknak. —*t*—s.

*

Milotai Gáthy Barnáné Völgyi Alice: AUTO-ANALITIKUS (ÖNKÉNT ELEMZŐ) MÓDSZERES VEZÉRKÖNYV AZ ELEMI ISKOLÁK SZÁMTANTANÍTÁSÁHOZ. — Budapest, 1914. Lampel R. könyvkereskedés r. t. kiadása. — Ára 2.50 K.

Úgy az elemi, mint a felsőbb fokú iskolákban már régen általánosan óhajtott kívánság volt az elemi számtantanítás reformálása. Örömmel köszöntjük azért Gáthy Barnáné: Auto-analitikus vezérkönyvét, amelyben a szerző egész új uton haladva mutatja be a modern számtantanítás módját. Amilyen fejlődést jelentett a fonomimika a hang és betű tanításánál, olyan nagy eleven értéke van ezen új irányú módszernek is.

A könyv címe sokat magyaráz. A gyermek gyakorlati példa alakjában, szemléltetve megismeri az új számot, szétbontja legkülönbözőbb elemeire és a számtan műveleteinek megfelelően összead, kivon, szoroz, oszt, összehasonlít és így rakja össze ismét egy egésszé a számot. Sokszor azért egy példában 3 művelet is benne foglaltatik pl. 5-nél 2-vel kevesebbszer egy, meg 3-nál eggyel többször egy, menynyi? A tanító vezeti az elemezést, de a gyermek önként, saját maga végzi a szétbontást, összerakást és ilyen alapon vezetve meglepő jártasságot sajátít el a számkör és műveletek ismeretében. Ha az ilyen növendék egy számot hall, csak úgy nyüzsögnek előtte a szám elemei, részei, kapcsolatai, szóval a szám él előtte. Az egyszeregy gépiessége megszünt. Gyakorlati értéke óriási, a gyermeket folytonos munkára, gondolkodásra készteti és így értelme fejlődik, élesedik, önte vékenységet vált ki és amellett önállóságra nevel. Meg kell még említenem, hogy igazi pedagogiai érzékkel megválogatott, kedves, a gyermek lelkivilágának megfelelő mesék keretében ismerik meg a növendékek a számokat. És ezzel jár, hogy a gyermek az órán csupa figyelem és érdeklődés, a tanulás jókedvű, hangulatos.

E könyvről, nehány alaki hibát leszámítva, igen elismerő kritikát írt a Hivatalos Közlönyben Amberg József képzőint. igazgató és engedélyezésre ajánlotta, ami 1915. január 1-én meg is történt.

Összegezve a mondottak alapján azon erős meggyőződésemnek adok kifejezést, hogy az említett módszer alkalmazása mellett meg fog szünni az az általánosan hangoztatott panasz, hogy az elemiben a számtantanítás okozza a legtöbb nehézséget és a felsőbb fokú számtan és algebra tanításának kerékkötője a rossz alap.

Befejezésül idézem a szerzőnek a könyv előszavában lévő sorait: Ezzel a pár szóval szárnyára bocsátom könyvemet, remélve, hogy kiküzdi magának a magyar tanítóság pártfogását és szeretetét. Ugy legyen! *L. M.*

PÁLYÁZATI HIRDETÉS.

A Pécsi Tanítónők Egyesülete pályázatot hirdet a következő tétel kidolgozására:

«*Melyek a magyar népnek jellemző tulajdonságai és ezek közül melyeket kell a nevelésnek és oktatásnak az összes tanítási ágak egybevágó összműködése által úgy ápolnia és kifejlesztenie, hogy igazi magyar nemzeti műveltség és művelt, egységes magyar nemzet alakuljon ki?*»

A pályadíj 250 K, mely csak értékes munkának adatik ki. Bárki pályázhat.

A jeligével ellátott, idegen kézzel vagy géppel írt munka beküldésének határideje: 1916. évi husvét ünnepe. Cím: az egyesület elnöksége.

A jutalmazott mű az egyesület tulajdonába megy át.

Pécs, 1915 május 24.

Fuchs Ádámné Futima Sarolta
a Pécsi Tanítónők Egyesületének elnöke.

A szerkesztésért felelős: *Dr. Vásony Lajos.*

Gróf Andrássy Gyula munkái:

A jó béke czéljairól.
Ára 40 fillér.

Kinek bűne a háboru?
Ára 2 korona.

Az 1867-iki kiegyezésről.
Ára 4 korona.

A magyar állam fönmaradásának és alkotmányos szabadságának okai.
Három kötetben. Ára 22 korona.

A számüzött Rákóczi.
Ára 40 fillér.

Zrinyi Miklós a költő.
Ára 40 fillér.

Franklin-Társulat kiadása.

Kapható minden könyvkereskedésben.

Fizikai *Kémiai*

Földrajzi *Természetrajzi*

stb.

tanszereknek legjobb beszerzési forrása

ERDÉLY ÉS SZABÓ

laboratóriumi felszerelések és tanszerek gyára

Budapest, VIII., Baross-utcza 21.

Mechanikai gyár. *Üvegtechnikai műhely.*

Képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

A **Franklin-Társulat** kiadásában **Budapesten** (IV., Egyetem-utcza 4. sz. megjelent és minden könyvkereskedésben kapható:

KULTURA ÉS TUDOMÁNY

legújabb kötetei:

Eucken Rudolfnak, a ma élő legnagyobb német filozofusnak legnépszerűbb műve, melynek német kiadása rendkivüli kelendőséget ért el) Cime:

Az élet értelme és értéke.

Fordította **SCHÖPFLIN ALADÁR.**

Ára kötve 2 korona.

Lenhossék Mihály dr. egyetemi tanár új könyve összefoglalja az ember szervezetére vonatkozó összes ismereteket, testünk szerveit, azoknak fejlődéséről szóló elméleteket, az embertan összes fontos tanúlságait. Cime:

Az ember helye a természetben.

Ára kötve 1 K 60 fill.